Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Oddělení praxe

Bakalářská práce

Spolupráce s rodinou dítěte umístěného v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Ehrlichová
Autor práce: Želinová Zuzana
Forma studia: Prezenční
Studijní obor: Sociální a charitativní práce
Ročník: III.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 24. 03. 2018 .....

Želinová Zuzana

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Mgr. Magdaleně Ehrlichové za odborné vedení, za cenné rady a připomínky k mé práci a dané problematice, za profesionální přístup a čas, který věnovala konzultacím k mé práci. Dále bych chtěla poděkovat Bc. Dominice Lamperové, DiS., za její odborné rady a za přístup k informacím a materiálům ke zpracování případových studií. V neposlední řadě bych ráda poděkovala své rodině, přátelům a svému příteli Romanovi za podporu nejen při psaní bakalářské práce, ale i po celou dobu studia.

Obsah

Úvod ... 6
1 Charakteristika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ... 7
1.1 Legislativní rámec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ... 7
1.2 Základní činnosti zařízení ... 9
1.2.1 Personální obsazení ... 10
2 Spolupráce ZDVOP s dalšími institucemi ... 12
2.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí ... 12
2.1.1 Spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí se zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc ... 13
2.2 Škola a školská zařízení ... 14
2.3 Lékař a zdravotnická zařízení ... 15
2.4 Soudní systém ... 16
3 Pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc ... 17
3.1 Příčiny umístění dítěte do zařízení ... 17
3.2 Rozhodnutí o umístění dítěte do zařízení ... 19
3.3 Přijetí a vlastní pobyt dítěte v zařízení ... 21
3.3.1 Kontakt s přirozeným prostředím ... 22
3.4 Ukončení pobytu ... 24
4 Spolupráce ZDVOP s rodiči dítěte umístěného v zařízení ... 26
4.1 Rodina a její role ... 27
4.2 Sociální práce s rodinou ... 28
4.2.1 Sanace a sanační plán rodiny ... 29
4.2.2 Posouzení funkčnosti a životní situace rodiny ... 31
4.2.3 Posouzení potřeb dítěte ... 33
4.2.4 Sestavení individuálního plánu ... 35
4.3 Pravidla spolupráce s rodiči v ZDVOP ... 36
4.3.1 Práva rodičů ... 37
4.3.2 Předávání informací ... 38
4.4 Formy a rizika spolupráce ... 38
4.4.1 Rizika spolupráce ... 40
4.5 Rodiny dle funkčnosti spolupráce ... 42
5 Spolupráce ZDVOP SOS Sluníčko Karlovy Vary s rodinou dítěte ... 44
5.1 Charakteristika ZDVOP SOS Sluníčko Karlovy Vary ... 44
5.2 Příklady z praxe ... 45
5.3 Diskuze ... 53

Závěr 57
Použité zdroje 59
Seznam použitých zkratek 63
Seznam příloh 64
Přílohy 65
Zdroje 66
Abstrakt 67
Abstract 68

Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala téma, o které se dlouhodobě zajímám a je mi velice blízké. V zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc pracuji od roku 2015 jako pečovatelka a ráda bych se v tomto zařízení ráda vypracovala na pozici sociálního pracovníka. I jako pečovatelka se dostávám do přímého kontaktu s rodinou dítěte. Podpora přirozeného prostředí bývá problematická a při práci se může vyskytnout mnoho rizik, která mohou spolupráci ještě více zkomplikovat. Tato problematika mě motivovala k vybrání tématu a zpracování bakalářské práce. Hlavním cílem zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je co nejrychlejší navrácení dítěte do přirozeného prostředí. Pokud se při spolupráci s rodinou vyskytnou rizika může být rychlé navrácení dítěte do rodiny ohroženo. Mým hlavním cílem tedy je zmapování oblasti spolupráce s rodinou. Pokusím se poukázat na možné formy spolupráce s rodinu a také na rizika, která spolupráce s rodinou přináší. Cíle bakalářské práce se pokusím dosáhnout popsáním forem spolupráce, které se při komunikaci s rodinou používají. Zejména se pak zaměřím na rizika, která komplikují spolupráci sociálního pracovníka s rodinou dítěte. Formy a rizika, které budou zmapovány, budou ukázány na případových studiích záměrně vybraných z konkrétního zřízení.

V práci se zabývám charakteristikou činnosti zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP), legislativní úpravou, kterou bylo nutné provést, a tím, které novely dovedly ZDVOP k dnešní podobě. Je zde poukázáno na práci sociálního pracovníka a také na práci s jinými organizacemi. Uvádím také přijetí a pobyt dítěte v zařízení a jeho kontakt s přirozeným prostředím. Dále budu definovat rodinu samotnou, její funkce. V práci je zachycena oblast samotné spolupráce s rodinou, pravidla a povinnosti, které ze spolupráce vyplývají, ale především formy a rizika, se kterými se lze v praxi setkat. Práce je obohacena případovými kazuistikami, které doplňují teorii.

V práci využívám z knižních zdrojů především Bechyňovou, Barvíkovou, Matouška, k doplnění jsem využívala metodickou příručku MPSV, dále jsem využívala knižních zdrojů zaměřujících se na ústavní výchovu.

1 Charakteristika zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Kapitola bude věnována základní charakteristice zařízení a jeho legislativnímu vývoji. V kapitole bude upřesněno ZDVOP, jeho činnost, cílová skupina a pracovníci pověření výchovou dětí v tomto zařízení.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (dále jen ZDVOP) je jednou z možností, jak pomoci ohroženému dítěti a následně i jeho rodině řešit nastalou krizovou situaci. Zařízení je konstruováno tak, aby se předcházelo umisťování ohrožených dětí do ústavů, dítě má zde pobývat krátkou dobu, během níž se hledá řešení např. sanace rodiny, nebo předání dítěte do náhradní rodiny, ve které bude pobývat trvale.

1.1 Legislativní rámec zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc bylo uvedeno do českého právního systému jako zařízení sociálně-právní ochrany roku 1999, a to novelou zákona o sociálně-právní ochraně dětí, s účinností od 1. 4. 2000. Činnost zařízení však byla vymezena legislativou velmi obecně, v krátkosti bylo vymezeno pouze, co jsou ZDVOP a jaká péče se v nich poskytuje. V původním znění zákona o sociálně-právní ochraně dětí bylo v § 42 stanoveno, že ZDVOP poskytují ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo je jeho život, či příznivý vývoj vážně ohrožen, případně jde-li o dítě tělesně nebo duševně týrané nebo zneužívané, anebo o dítě, které se ocitlo v prostředí nebo situaci, kdy jsou závažným způsobem ohrožena jeho základní práva. Později se tento okruh dětí rozšířil o děti, které se ocitnou bez péče přiměřené jejich věku zejména v důsledku úmrtí rodičů nebo jejich pobytu ve zdravotnickém zařízení.

Původní ideou zákona bylo poskytnutí krátkodobé a akutní pomoci ohroženým dětem, respektive dle původního záměru zákonodárce vyplývajícího z důvodové zprávy k návrhu zákona o sociálně-právní ochraně dětí poskytovat péči ohroženým dětem, a to péči po nezbytnou, zpravidla krátkou dobu, než bude jejich situace vyřešena jiným odpovídajícím způsobem, myšleno např. ústavní péčí nebo péčí jinou osobou než rodiči.[1] S přijetím zákona o ústavní a ochranné výchově byla přijata novela zákona o rodině, která ukládá soudcům před vydáním rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy

[1] Srov. Sněmovní tisk 260/0, vládní návrh zákona o sociálně-právní ochraně dětí [online] [cit. 2017–12-12].

zkoumat, zda péči o dítě nelze zajistit náhradní rodinnou péčí či rodinnou péčí v ZDVOP. Tato změna znamenala odklon od původní ideje krátkodobé péče a krizové pomoci ohroženým dětem. Touto změnou bylo umožněno, aby děti v zařízení pobývaly dlouhodobě, stejně jako při nařízení ústavní výchovy. Popírá se tím tedy původní smysl pojmu okamžitá pomoc a dítě může v zařízení teoreticky pobývat od jeho umístění až po zletilost.[2] O problematice této změny se vyjadřuje i Westphalová Lenka*: „Velmi sporným bodem této novelizace, jenž vyvolal mnoho pochybností a interpretačních problémů, bylo označení péče v ZDVOP za „rodinnou". Najednou jako by se péče o děti v tomto zařízení měla řadit mezi instituty náhradní rodinné péče. Avšak taková kategorizace je téměř nemožná. I kdybychom pominuli všechny další rozdíly, stačí samotný fakt, že při svěření dítěte do náhradní rodinné péče, dochází k jeho svěření konkrétní osobě, kdežto v případě ZDVOP je dítě svěřeno zařízení, což odpovídá formě péče v ústavních zařízeních."*[3]

Významnou novelou z hlediska ZDVOP byla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 134/2006 sb. s účinností od 1. 6. 2006. Jak už jsem výše psala, ukázalo se, že prvotní strohá úprava ZDVOP není dostačující, neboť nenastavovala žádné mantinely. Novela blíže upravovala a specifikovala podmínky, za kterých mohou ZDVOP poskytovat sociálně-právní ochranu dětem. K zajištění kvalitní péče vládní návrh nastavil podmínky zavazující zřizovatele zařízení k zajištění poskytovat odbornou péči prostřednictvím sociálního pracovníka a psychologa. Novela dále stanovila, jakým způsobem může být ve ZDVOP dítě umístěno, stanovila povinnost vést evidenci o všech dětech, které se nacházejí či nacházely v zařízení, zakotvila povinný dozor ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí a zavedla také povinnost rodičů, nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte platit příspěvek na úhradu pobytu.[4]

Nejvýznamnější se stala novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a souvisejících zákonů, provedená zákonem č. 401/2012 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2013 a zásadním způsobem zasáhla nejen do činnosti ZDVOP, ale i do činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí obecně, do úpravy pěstounské péče a vůbec do koncepce poskytování sociálně-právní ochrany dětem a jejich rodinám. Novela respektovala doporučení OSN, která vedla ke zkvalitnění péče a ke změnám v systému ochrany práv

[2] Srov. BARVÍKOVÁ, J. - PALONCYOVÁ, J. - MACHOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – umisťování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*, str. 13.
[3] WESTPHALOVÁ, Lenka. *Jak přispět k ochraně dětí, které vyžadují okamžitou pomoc? Právní fórum*, str. 283.
[4] Srov. BARVÍKOVÁ, J. - PALONCYOVÁ, J. - MACHOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – umisťování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*, str. 13-14.

dětí. Cílem novely bylo značné omezení množství dětí umístěných v ústavních zařízeních, kdy maximální počet dětí nesmí přesáhnout 28 dětí, přičemž zaměstnanec může zajišťovat osobní péči jen 4 dětem. Zařízení je dále povinno spolupracovat s rodinou dítěte a poskytovat tak péči nejen umístěným dětem, ale také jejich rodinám. Také by mělo dojít k částečnému návratu k původní koncepci ZDVOP a mělo by se jednat o poskytování pomoci okamžité, krizové.[5]

Od 1. ledna 2014 se zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc potýkají zejména s jednou razantní změnou, která nabyla účinnosti s novým občanským zákoníkem. Jde o dobu poskytování okamžité pomoci maximálně na 6 měsíců. Tato délka se ale stanovuje i dle způsobů umístění dítěte, proto je možné ji prodloužit. [6]

V současné době zřizovatel zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc může poskytovat sociální služby podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zároveň tak sociálně-právní ochranu dětí podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Povinností pro zřizovatele je, aby dodržoval požadavky zákonů. [7] Pokud je ZDVOP zároveň registrováno jako poskytovatel sociálních služeb, může být i dítěti po dosažení zletilosti pobyt prodloužen. Pobyt takovéto osoby je pak uskutečňován v tomto režimu. Jedná se však o odlišný režim podle zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, který se netýká přímo činnosti ZDVOP.

1.2 Základní činnosti zařízení

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc jsou v § 39 ZSPOD systematicky zařazena mezi zařízení sociálně-právní ochrany spolu se zařízeními odborného poradenství pro péči o děti, zařízeními sociálně výchovné činnosti a výchovně rekreačními tábory pro děti. Jako taková mohou být zřizována fyzickými a právnickými osobami či obci a kraji na základě pověření ke zřizování takových zařízení, která dle § 49 ZSPOD vydává krajský úřad. Vzhledem ke skutečnosti, že ZSPOD podrobně nestanovuje, jak by péče o děti v ZDVOP měla být organizována, je to prakticky volbou každého zařízení. Mezi jednotlivými ZDVOP tak panují velké rozdíly. Některá jsou provozována samostatně, nezávisle na jiném pobytovém zařízení, jiná jsou

[5] Srov. Rodinné právo. *Úplné znění*, str. 45-49.
[6] Srov. *Občanský zákoník* [online]. [cit. 2018-02-28].
[7] Srov. BARVÍKOVÁ, J. - PALONCYOVÁ, J. - MACHOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – umisťování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu,* str. 64.

provozována, při již existujícím dětském domově, dětském centru, kojeneckém ústavu, případně při jiné organizaci poskytující služby pro rodiny a děti. [8]

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc poskytuje ochranu a pomoc dítěti, které se ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy, dále poskytuje pomoc dítěti tělesně, duševně týranému či zneužívanému, které se ocitlo v situaci, v které jsou vážným způsobem ohrožena jeho základní práva. Pomoc zařízení spočívá v uspokojování základních potřeb a v zajištění zdravotnické a psychologické péče a jiné obdobné nutné péče.

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a jeho činnost je právně zakotveno § 42 zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. ZDVOP poskytuje výchovnou péči a zabezpečuje zaopatření dítěte spočívající v poskytování ubytování, stravování, ošacení a zajišťuje zdravotní služby, vytváří podmínky pro zájmovou činnost dítěte. Dále poskytuje poradenství dítěti a jeho rodičům, poskytuje odbornou službu sociálního pracovníka a psychologa, povinně spolupracuje s rodinou dítěte a poskytuje rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajišťuje jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany.[9]

1.2.1 Personální obsazení

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc je povinno poskytovat služby a provoz nepřetržitě. Nepřetržitý chod zařízení zajišťují **pečovatelé/pečovatelky**[10], kdy jeden zaměstnanec může dle zákona současně zajišťovat péči maximálně o čtyři děti. Pečující osoby musí splňovat odbornou způsobilost pro výkon zaměstnání. Odbornou způsobilost upravuje § 49 a odst. 2 Zákona č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte. Co se odbornou způsobilostí myslí, je možno prohlédnout viz. Příloha I.

Do základních činností zařízení byla přidána s již zmíněnou novelou povinnost poskytnout službu **psychologa**. S poskytnutím psychologické péče je nutný souhlas rodiče.

Psycholog sleduje adaptaci dítěte v zařízení, na základě pozorování učiní později vstupní psychologické vyšetření, které může pomoci při případných intervencích. Následovná vyšetření probíhají dle uvážení psychologa, případně při nutnosti

[8]Srov. BARVÍKOVÁ, J. - PALONCYOVÁ, J. - MACHOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc – umisťování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu,* str. 64-65.
[9] Srov. NOVOTNÁ, Věra, *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem* str.114.
[10] Ti jsou dětmi nazývány strejdo nebo teto.

aktualizace zprávy. Psycholog se podílí na vytváření individuálního plánu a v případě dětí se speciálními potřebami jedná se speciálním pedagogem.

Psycholog dále poskytuje konzultace a poradenství rodičům umístěného dítěte, zejména se jedná o poradenství ohledně psychomotorického vývoje a výchovných přístupů. Cílem konzultací s dítětem je motivovat rodiče k péči o děti a posilovat jejich rodičovskou odpovědnost. Konzultace psychologa jsou poskytovány i budoucím osvojitelům, či pěstounům. Psycholog pomáhá s navázáním vzájemného vztahu a s přípravou dítěte na odchod ze zařízení.[11]

Důležitost přítomnosti psychologa je zejména v tom, že dítě najde během terapie způsoby, jak zacházet s novou realitou, které mu přinesou úlevu. Důležité je pracovat s historií dítěte. I když život dítěte do odchodu z rodiny nebyl ideální, mohl být dokonce ohrožující, nelze jeho historii vyloučit. Je naopak nutné všechny tyto skutečnosti uvádět do reálných souvislostí. Pomáhají nám k tomu nejen fotografie a osobní věci, ale také spolupráce s pracovníky OSPOD, kteří dítě znali již dříve před umístěním do zařízení. [12]

Do pracovního týmu ZDVOP patří i **sociální pracovník**, náplň jeho práce se může leckdy lišit, je určena hlavně pracovní smlouvou a standardy kvality příslušného zařízení. Zejména se ale sociální pracovník řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí a zákonem č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, vše ve znění pozdějších předpisů. Sociální pracovník informuje rodiče o skutečnostech ohledně dítěte, poskytuje dítěti a jeho rodině odbornou péči a poradenství, spolupracuje s rodinou dítěte a poskytuje této rodině pomoc, seznamuje dítě s jeho právy a povinnostmi, podává zprávy orgánu SPOD o vývoji, chování a projevech dětí a o kontaktech s rodinou, podává zprávy soudu a ostatním orgánům, navazuje spolupráce s OSPOD, se zdravotnickými středisky, školami a dalšími kolektivními zařízeními.[13]

Sociální pracovník má povinnost spolupracovat s rodinou. Tato povinnost má přinést pozitiva především dětem.

[11] Srov. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Služby psychologa [online]. [cit. 2017–12-13].
[12] Srov. BOŤOVÁ, A. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. str. 54.
[13] Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Povinnosti sociálního pracovníka v zařízení*, s. 9.

2 Spolupráce ZDVOP s dalšími institucemi

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc má písemně zpracována pravidla, která upravují spolupráci zařízení s rodiči a s obecním úřadem obce s rozšířenou působností. Pravidla upravují spolupráci i s dalšími fyzickými, právnickými osobami a s orgány veřejné moci, které jsou zapojeny do řešení situace dítěte. [14] Spolupráce mezi zařízením a dalšími institucemi, které se podílejí na řešení situace dítěte, je důležitá pro návrat dítěte do primární rodiny. Spolupracujícími institucemi se myslí orgán sociálně-právní ochrany dětí, policie, soudy, škola a školská zařízení, lékaři a zdravotnická zařízení a další. Mezioborová spolupráce, tzv. práce v multidisciplinárním týmu je důležitá zejména u dítěte ohroženého na sociálním, psychickém, nebo biologickém vývoji. [15] Zejména pokud dítě jeví znaky zanedbávání, týrání či zneužívání, je sociální pracovnice neprodleně povinna informovat OSPOD a policii České republiky. Zároveň se v těchto případech informuje lékař, který je požádán o prohlídku a vypracování lékařské zprávy, a dětský psycholog.

V této kapitole představím instituce, které jsou výše uvedené a jsou základní pro řešení nastalé situace dítěte. Mou snahou bude přiblížit zejména OSPOD, kde samotný orgán představím a vymezím spolupráci se zařízením vyžadující okamžitou pomoc.

2.1 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Asi nejzákladnější vymezení sociálně-právní ochrany dětí poskytuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a to: *„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním“*. [16]

Orgán sociálně-právní ochrany dětí se zaměřuje na ochranu práv dítěte, na jeho příznivý vývoj a výchovu i ochranu zájmů dítěte. Pomoc dětem zajišťují pracovníci OSPOD, kteří vyhledávají ohrožené děti a působí i na jejich rodiče, aby plnili své povinnosti, které plynou z jejich rodičovské odpovědnosti. Oddělení SPOD se zaměřuje

[14] Srov. MÜLLEROVÁ, L. *Vyhláška* str.18 [online]. [cit. 2017–12-13].
[15] Srov. MACKOVÁ, I. *Role pedagoga v multidisciplinárním týmu pomáhajících profesionálů* [online]. [cit. 2017–12-20].
[16] Ministerstvo práce a sociálních věcí: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany [online]. [cit. 2017–12-20].

na obnovu narušených funkcí v rodině.[17] Pokud k narušení funkce dojde, dochází k potřebné intervenci ze strany pracovníků, častým důvodem spolupráce bývá například částečná nebo úplná absence rodičovských dovedností, špatná sociální situace a v posledních letech se k poruchám funkcí v rodině přidává zanedbávání nebo zneužívání dítěte.[18] U většiny dětí se podporuje sanace rodiny a jejich setrvání u osob nejbližších, těmto rodinám je však nezbytné poskytnout účinnou pomoc a podporu. Konkrétní situace pro poskytnutí sociálně-právní ochrany vymezuje § 6 Zákona č. 359/1999 sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který ovšem vymezuje jen typické situace. V praxi se sociální pracovník může setkat s dalšími případy ohroženého dítěte, výčet situací je pouze demonstrativní.[19]

2.1.1 Spolupráce orgánu sociálně-právní ochrany dětí se zařízením pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Zákon č. 359/1999 Sb. O sociálně-právní ochraně dětí zakotvuje povinnosti pracovníků příslušného OSPOD sledovat dodržování práv dítěte v ústavní péči, a to bez ohledu na to, o jaký druh ústavu jde, kdo je zřizovatelem ústavu nebo jeho provozovatelem.

Spolupráce s OSPOD nezbytná, pracovníci ZDVOP se stávají významnými partnery při poskytování sociálně-právní ochrany přijatému dítěti. Pracovníci obou stran jednají v zájmu dítěte, informují se a respektují. [20] Spolupráce mezi ZDVOP a OSPOD je jedním z postupů, jak zaručit dítěti včasný návrat do rodiny. Po celou dobu pobytu jsou pracovníci ZDVOP v kontaktu se sociálním pracovníkem OSPOD a jednají o dalším postupu, který by včasný návrat do biologické rodiny nebo náhradní rodinné péče zajistil. Všechny telefonické kontakty s Orgánem sociálně-právní ochrany dětí jsou písemně zaznamenávány do počítače a do Přehledu návštěv a telefonických kontaktů, které jsou součástí složky dítěte.

I přes dostačující spolupráci a dostatek předávaných informací má pracovník OSPOD povinnost navštěvovat dítě v zařízení minimálně 1x za 3 měsíce. Pracovník, musí sledovat zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dítěte, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení, zjišťuje, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Smyslem tohoto ustanovení je zabránit zbytečně dlouhému pobytu dítěte

[17] Srov. MOTEJL, O. *Rodina a dítě: sborník stanovisek veřejného ochránce práv* str.14.
[18] K funkcím rodiny se více vyjadřuji v kapitole 4.1.
[19] Výčet situací, na které se OSPOD zaměřuje, jsou podrobněji k nalezení v § 6 Zákona č. 359/1999 sb. o sociálně-právní ochraně dětí.
[20] Srov. JIRKOVÁ, K. Metodická informace MPSV str.4 [online] [cit. 2017–12-27].

v ústavním zařízení, a pokud je to možné, zajistit jeho další výchovu návratem do vlastní rodiny, nebo svěřením dítěte do některé z forem náhradní rodinné péče v přirozených podmínkách. Při návštěvách je sociální pracovník informován vedoucím o zdravotním stavu dítěte. Dále je informován o zájmu rodičů vůči dítěti, jedná se o počet telefonátů a návštěv, průběh těchto návštěv, dodržování stanovených termínů návštěv.

2.2 Škola a školská zařízení

Škola a jakákoliv školská zařízení mají povinnost oznámit orgánům sociálně-právní ochrany dětí skutečnosti, které nasvědčují tomu, že mají ve svém okolí dítě, které by mohlo být ohroženo nejen na zdraví, ale také na životě, a to co nejdříve od zjištění těchto skutečností.[21] Škola ovšem oznamuje jen ty případy, které není schopna řešit vlastními silami a spadají do kompetence OSPOD. Pokud je tak zaměstnancem školy uskutečněno, jsou oddělením SPOD přezkoumány skutečnosti, které byly v oznámení uvedeny. V případě prokázání týrání, nebo nevhodného zacházení s dítětem může OSPOD svěřit dítě do péče ZDVOP. Pokud je do zařízení přijato dítě, které je školou povinné a nedocházelo do ZŠ v místě ZDVOP, je zajištěna docházka v nové škole po celou dobu pobytu. Spolupráce zařízení se školou, či samotným ředitelem školy, není vždy lehká a leckdy se přijetí dětí ze ZDVOP do základních škol i brání. Je to zejména kvůli nedostatečné informovanosti o dítěti.[22] Pokud není škola měněna, nahlásí se škole pouze změny v bydlišti dítěte. S ředitelkou školy nebo jejím zástupcem se sjedná den nástupu dítěte do školy a předá se potřebná administrativa o dítěti. Předškolním a školním zařízením jsou poskytovány pouze takové informace, které běžně vyžadují od ostatních zákonných zástupců jiných dětí. Před nástupem do ZŠ se jde dítě do školy podívat, aby se seznámilo s novým prostředím, dětmi, vyučujícími. Blíží-li se ukončení povinné školní docházky, je s dítětem intenzivně hledáno následné vzdělávání. Snahou je plně zapojit do této činnosti zákonné zástupce dítěte. Dítě má právo vybrat si školu a obor, o který by mělo zájem. Neví-li, jsou mu zajištěny různé informační materiály. Pokud má o to dítě zájem, je mu zprostředkován kontakt se školní psycholožkou nebo výchovnou poradkyní, která může provést např. test studijních předpokladů a dítě vést požadovaným směrem. S dítětem jsou navštěvovány různé školy v den otevřených

[21] Srov. PEMOVÁ, T. - PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi* str. 52.
[22] Srov. BOŤOVÁ, A. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. str. 56.

dveří, společně jsou zjišťovány informace o oborech aj. Pokud je škola, kterou si dítě vybralo, v jiném městě, po dohodě s rodiči je možné zajistit dítěti internát.

2.3 Lékař a zdravotnická zařízení

Ve spolupráci s dalšími institucemi nemůžeme opomenout ani spolupráci mezi ZDVOP a ošetřujícím lékařem. Zařízení může mít vlastního lékaře, nebo může využívat služeb po domluvě, a v tom případě jsou všechny příchozí, ale i déle pobývající děti směřovány výhradně k tomuto lékaři. Zdravotní péče je jedna ze služeb, kterou ZDVOP garantuje. Příchozí děti chodí na vstupní prohlídky, kde se zjišťuje jejich zdravotní stav, nemoci, které by mohly ohrozit další děti v zařízení. V mnohých případech může být lékař první, který upozorní na možné zneužití dítěte v rodině. K dětskému lékaři se chodí s dětmi, stejně jako v rodině, na preventivní prohlídky, očkování a pro doporučení k jiným lékařům.

Mimo jiné spolupracuje ZDVOP například se zdravotnickými zařízeními poskytujícími rehabilitace. Zejména v případech batolat, kdy špatná péče rodičů vede k nesprávnému vývoji, jako může být opožděná chůze nebo lezení přes nohu. Právě ke spolupráci s těmito zařízeními je nutné doporučení, které vydává lékař, se kterým má zařízení uzavřenou smlouvu.

Dalším neméně důležitým pracovníkem při pobytu dětí v zařízení, se kterým se velká část dětí potkává, je logoped. Děti do zařízení často přicházejí se zanedbáním, ze špatných podmínek, a proto je i jejich řeč velmi špatná. Většinou se jedná o děti, které začínají mluvit v pozdním věku, mají špatně naučenou výslovnost, neumějí vyslovovat některé hlásky, používají vlastní slova, nebo se může jednat i o případy, kdy děti nemluví vzhledem ke svému věku vůbec. Spolupráce s logopedem bývá většinou pozitivní a v mnoha případech ku prospěchu. Dochází se na konzultace v pravidelných časových intervalech a logopedická cvičení se poté procvičují za asistence pečovatelů/lek i v zařízení.

Zařízení spolupracuje i s dalšími odbornými lékaři, jako jsou například otorhinolaryngolog, foniatr, dentista, oční lékař a výjimkou nemusí být ani nemocnice, kde v případě náhlého úrazu může dojít i k hospitalizaci dítěte. V některých případech jsou děti do zařízení z nemocnice i přijímány.

2.4 Soudní systém

Ústavní výchova, nebo jiná výchova bývá nařízena pouze v případě, je-li výchova dítěte vážně ohrožena a jiná opatření nevedla k nápravě. Jinými opatřeními se tady myslí napomenutí, dohled, nebo omezení a uložená povinnost využít pomoci odborného poradenského centra. Před nařízením ústavní, nebo jiné výchovy má soud povinnost přezkoumat, zdali není možné výchovu dítěte zajistit náhradní rodinnou péčí v přirozených podmínkách, která má před tou ústavní přednost. Při přezkoumávání si soud vyžádá zprávy od orgánu sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), opatří si vyjádření dítěte (pokud tomu odpovídá rozumová vyspělost dítěte) a vyzve také rodiče k vyjádření jejich stanoviska. Soud si také vyžádá vyjádření ZDVOP a ti na tuto žádost předkládají písemné zprávy o průběhu pobytu dítěte v zařízení, o zájmu rodičů a širší biologické rodiny, o zdravotním stavu dítěte a dalších podstatných skutečnostech souvisejících s pobytem dítěte v ZDVOP.

Některé děti jsou do zařízení přivezeny přímo PČR, s nimi je následně hovořeno o tom, co se bude dít. Pokud dítě spolupracuje se soudem nebo PČR, je nutnost psychologické péče, stejně tak jsou pracovníci PČR nebo soudu upozorněni psychologem na riziko sekundární viktimizace, pokud jde o dítě z patologického prostředí. Musí-li dítě navštívit policejní služebnu, nebo musí-li na výslech mimo zařízení, je mu nabídnut doprovod sociální pracovnice. Vyšetřování policií neprobíhá jen při umístění dítěte do zařízení, ale většinou po celou dobu jeho pobytu, jedná-li se o umístění dítěte, na kterém byla páchána trestná činnost. ZDVOP v případě žádosti policie předkládá písemnou zprávu nebo ústní výpověď k dotazované skutečnosti. Spolupráce s policií může vzniknout až v průběhu pobytu dítěte v zařízení, a to v případě, kdy je zjištěno, že bylo dítě obětí trestného činu, nebo že spáchalo trestný čin. Dítě je informováno, s ohledem na věk a jeho vyzrálost, o povinnosti v některých případech PČR informovat.[23]

[23] Srov. Zákon č. 359/1999 Sb.

3 Pobyt dítěte v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Společnost se přetváří, a tak se vlivem společnosti také často mění důvody, proč přicházejí děti do zařízení. Ať už jsou důvody jakékoliv, dítě se ocitá ve stavu ohrožení od osob v jeho okolí a pomoc, kterou potřebuje, musí přijít zvenčí.

3.1 Příčiny umístění dítěte do zařízení

Příčiny umístění dítěte do zařízení jsou rozmanité (např. dlouhodobá nemoc rodičů, úraz nebo úmrtí) avšak nad všechny příčiny vyvstává jedna hlavní, a sice selhání nebo neplnění rodičovských funkcí rodiny. Zásah státních zákonných nařízení je nutný ve chvíli, kdy rodina nedokáže zajistit dítěti potřeby a výchovu na takové úrovni, aby nebyl ohrožen jeho psychický vývoj, rozvoj osobnosti nebo plnohodnotné začlenění do společnosti. Pokud rodina tyto potřeby není schopna zajistit, je dítě odebráno a umístěno do vybraného typu náhradní rodinné péče. Častými důvody k umístění dítěte jsou alkoholismus a další návykové látky, prostituce, zneužívání a týrání dětí, nezvládnutá výchova, nízká sociální úroveň rodiny, trestná činnost rodičů.[24]

a) Alkoholismus a další návykové látky

Alkohol je nejdostupnější drogou, stejně jako ostatní návykové látky ovlivňuje lidské myšlení, nabízí možnost úniku od nepříjemné reality a problémů. Závislí lidé věnují mnoho času jeho shánění a konzumaci, což vede k zanedbávání rodiny. Doprovodným jevem není pouze poškozování těla, ale psychické a fyzické strádání členů rodiny, konkrétně týrání a zanedbávání.[25]

b) Prostituce

Dalším důvodem umístění do náhradní rodinné péče je prostituce matky, ženy tím řeší svou špatnou ekonomickou situaci. Důvodem k umístění dítěte v náhradní rodinné péči může být případ, kdy matka provozuje prostituci v zahraničí, nebo se jedná o tzv. pouliční nebo silniční typ prostituce, kdy je tento typ nejrizikovější jak z hlediska sociálního, tak ale zdravotního. Ženy, které provozují pouliční prostituci, se prodávají i za služby, nebo drogy. Prostituce je povětšinou provozována v noci, matka je pak přes den unavená a nevěnuje dítěti potřebnou pozornost. V horších případech je místem k poskytování prostituce přímo vlastní byt. Pokud je pak dítě svědkem této činnosti, je

[24] Srov. VOCILKA, *Dětské domovy v České republice* str. 26.
[25] Srov. Tamtéž str. 26.

velmi ohrožen jeho psychický a morální vývoj. Pokud není přítomen nikdo, kdo by tuto situaci zvládl, je nutné zajistit dítěti odpovídající péči.[26]

c) Zneužívání a týrání

Zneužívání a týrání je definováno jako projev chování rodičů či jiných osob, které dítě duševně či tělesně poškozují. [27] Rozlišujeme druhy týrání a to *fyzické*, tím se myslí nepřiměřené tělesné tresty, bití, svazování, *psychické* například zesměšňování, ponižování, shazování sebevědomí, *sexuální* to se dále dělí na dotykové a bezdotykové a jedná se zejména o dotýkání, jakýkoliv sexuální styk s dítětem, ale také o pořizování pornografických snímků a *zanedbávání péče*, čímž se myslí emoční zanedbávání nebo neposkytování základních potřeb. Vývoj a výchova dítěte jsou značně ohroženy, proto je důležité dítěti zajistit náhradní rodinnou péči. [28]

d) Nezvládnutá výchova

Rodiče by měli být pro své děti vzorem a autoritou. Dítě by z nich mělo cítit oporu a mělo by k nim mít vytvořen citový vztah. Stále častěji ale rodiče vidí dítě jako obraz svého nezdaru a dávají mu za vinu své neúspěchy. Pokud rodiče nezvládají z jakýchkoliv důvodů péči o dítě, dochází tak často k zanedbávání. To dítě vede k vytvoření si vlastního, nedokonalého řádu, který může vést k citové deprivaci a poruchám ve vývoji. Mezi nezvládnutou výchovu se ale řadí také výchova perfekcionistická, kde je kladen na dítě velký důraz se snahou o dokonalost.

Rodiče, kteří jsou úspěšní, tráví většinu času pracovními povinnostmi a kompenzují finančními prostředky dětem nestrávený čas s nimi. [29] V neposlední řadě sem patří i rodiče, kteří mají finanční problémy, ale snaží se dítěti zajistit určitý standard, a tím i přijetí v kolektivu ostatních dětí. Pokud by mu tento standard neposkytli, mohlo by být dítě považováno za chudého a být terčem posměchu. Poskytnutí materiálních podmínek se může proto také pojit se špatnou finanční situací rodiny a sociálním vyloučením.

e) Nízká sociální úroveň rodiny

Nízká sociální úroveň rodiny bývá stále častější příčinou umístění dítěte do zařízení. V tomto případě z velké části dítě nepostrádá kladný citový vztah, potřebu bezpečí a lásky. Při této příčině je na nízké úrovni poskytování základních životních potřeb a není zabezpečen zdravý vývin jedince. Nedostatečný ekonomický příjem ovlivňuje také

[26] Srov. VOCILKA, *Dětské domovy v České republice* str. 26-27.
[27] Srov. Tamtéž str. 27.
[28] Srov. Tamtéž str. 27-28.
[29] Srov. Tamtéž str. 28-29.

fyzický a psychický vývoj dítěte. Nízká sociální úroveň a rizika s ní spojená často vedou k sociálnímu vyloučení, frustraci a nedostatečné socializaci dítěte. [30]

f) Trestná činnost rodičů

Trestná činnost bývá často důvodem k rozpadu již nefunkční rodiny. Umístění dítěte do náhradní rodinné výchovy se realizuje při nástupu rodiče do výkonu trestu. Po nástupu do výkonu trestu je dítě odloučeno, což vede k citové deprivaci. Opakované umístění dítěte do ZDVOP není ojedinělé. Rodiče tak nedávají dětem dobrý vzor do budoucnosti. [31]

3.2 Rozhodnutí o umístění dítěte do zařízení

Umístění dítěte do ZDVOP je legislativně upraveno. Dítě lze přijmout na základě některého ze čtyř právních titulů, definovaných v § 42, odstavce 2, zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Nezletilé dítě lze tedy přijmout na základě rozhodnutí soudu, žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností, žádosti zákonného zástupce dítěte nebo požádá-li o to samo dítě. [32]

Pro další práci s dítětem a jeho rodinou je důležité vědět, na základě, jakého právního titulu bylo dítě přijato. Jednotlivé tituly mohou mít dopad na vydání souhlasu pobytu dítěte mimo zařízení, posouzení nároku na státní příspěvek či možnosti ukončení pobytu dítěte v zařízení. [33]

Každé zařízení musí mít písemně zpracovaná vnitřní pravidla pro uzavírání dohod o svěření dítěte do péče zařízení. Zejména se tedy jedná o to, kdo je oprávněn dohodu uzavřít, jaké další náležitosti, kromě těch, které jsou dané zákonem, musí dohoda obsahovat, jaké přílohy jsou spolu s dohodou předány rodiči, či zákonnému zástupci, se kterým je dohoda uzavřena, také musí obsahovat možnosti zrušení či odstoupení od dohody. Při uzavírání dohody, postupuje pověřený pracovník tak, aby byl obsah a účel dohody pro zákonné zástupce i dítě zcela srozumitelný.[34]

[30] Srov. VOCILKA, *Dětské domovy v České republice* str. 29-31.
[31] Srov. Tamtéž str. 31-33.
[32] Srov. JIRKOVÁ, K. *Metodická informace MPSV* str.5 [online] [cit. 2018–01-05].
[33] Srov. NOVOTNÁ, V. - BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*, str. 184.
[34] Srov. MÜLLEROVÁ, L. *Vyhláška*, str. 18 [online] [cit. 2018–01-05].

Dítě se do ZDVOP umisťuje na základě:

a) Rozhodnutí soudu

Pokud se dítě do zařízení umisťuje na základě rozhodnutí soudu, soud vydává tzv. rozsudek o předběžném opatření. V rozhodnutí soudu musí být uvedeno konkrétní zařízení, do kterého je dítě umístěno.[35]

b) Žádosti obecního úřadu s rozšířenou působností

Důvodem k umístění dítěte na základě žádosti úřadu obce s rozšířenou působností mohou být příklady, kdy dítě nemůže zůstat v péči osoby odpovědné za jeho výchovu a rodič tuto situaci není schopen řešit vlastními silami. Podnět na obecní úřad může podat i samotný rodič, v tomto případě je obec povinna po dobu nejdéle 24 hodin podat návrh k soudu na předběžné opatření či sehnat souhlas rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte s pobytem dítěte v zařízení.

c) Žádosti zákonného zástupce dítěte

Pokud žádá osoba odpovědná za výchovu dítěte, musí být žádost vždy podložena písemnou dohodou zákonného zástupce dítěte se zařízením. V tomto případě platí, jako i u těch předchozích, že musí být označeno dítě, zákonný zástupce a zařízení, do kterého je dítě umístěno, musí být označena i dohodnutá délka pobytu (nejdéle 3 měsíce).[36]

d) Žádosti samotného dítěte

Dětem, které se nacházejí ve složité životní situaci, umožňuje zákon, aby požádaly o umístění v zařízení samy. Jsou to většinou děti, které nadále odmítají žít ve vlastní rodině a tuto situaci dlouhodobě řeší útěky anebo pobytem mimo domov.[37]

Stejně jako v případě umístění dítěte obcí platí, že pokud o umístění dítě požádá samo, musí příslušný OSPOD do 24 hodin podat návrh na předběžné opatření soudu, nebo opatřit souhlas zákonného zástupce. [38] V těchto případech předává OSPOD kopii dokumentu (písemný souhlas, návrh předběžného opatření) zařízení, do kterého bylo dítě svěřeno. V případech nejtěžších, kdy bylo dítě týráno, zneužíváno nebo zanedbáváno, je mu v rámci zařízení poskytnuta pomoc, dokud se jeho situace nevyřeší.[39]

[35] Srov. NOVOTNÁ, V. - BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*, str. 184.
[36] Srov. JIRKOVÁ, K. *Metodická informace MPSV* str.11 [online] [cit. 2018–01-03].
[37] Srov. NOVOTNÁ, V. - BURDOVÁ, E. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*, str. 188.
[38] Srov. *Výhody Klokánků oproti ústavnímu systému* [online] [cit. 2018–01-04].
[39] Srov. JIRKOVÁ, K. *Metodická informace MPSV* str. 8 [online], [cit. 2018–01-04].

3.3 Přijetí a vlastní pobyt dítěte v zařízení

Při přijetí dítěte do ZDVOP je přítomna (pokud tomu nebrání vážné důvody) vždy ředitelka nebo sociální pracovnice, eventuálně pečovatel/ka, která je pověřena přijetím dítěte.

Dítěti přijatému do ZDVOP je poskytována komplexní, zdravotní, ošetřovatelská, rehabilitační a preventivní péče, dále pak péče výchovná, psychologická i odborná péče sociální. Dítě dostává plné přímé zaopatření, tzn. ubytování, stravování, ošacení. Poradenská činnost sociální pracovnicí a psychologa je poskytována dětem i rodinám dětí přijatých do ZDVOP.

Po přijetí dítěte do zařízení následuje vstupní rozhovor s ředitelkou zařízení nebo pověřenou sociální pracovnicí. Při přijetí je dítě seznámeno dle svých rozumových schopností se zařízením, s jeho provozním řádem, se zaměstnanci, se kterými bude přicházet do každodenního styku. Vstupní rozhovor s dítětem vede sociální pracovník ve své pracovní době, v době jeho nepřítomnosti příslušný pracovník přímé péče. Dítě je seznámeno s důvodem umístění. Je důležité znát názor dítěte, jeho pohled na celou situaci. Vždy se bere v potaz, že situace, ve které se dítě nachází, je pro něj zcela nová, je nutné na ni nahlížet jako na situaci krizovou a přihlížet k momentálnímu emocionálnímu stavu dítěte. Dále pracovník dítě seznámí s jeho právy a povinnostmi a upozorní ho na dodržování harmonogramu zařízení.[40] Po celou dobu pobytu dítěte v zařízení je podporován styk s přirozeným prostředím dítěte. Dítě je seznámeno s formami kontaktu. Podpora přirozeného prostředí a kontaktu s ním může dítěti pomoci s adaptací na zařízení, hlavní znak kontaktu s rodinou je ale zlepšení rodinné situace, s kterou může pověřený pracovník pomoci. Adaptační období začíná dítěti po přijetí do zařízení.

Adaptačním obdobím se zde rozumí časový úsek, po který by dítě mělo zvládnout základní činnosti a dovednosti tak, jak je přináší běžný pobyt v ZDVOP. Adaptace dítěte ve ZDVOP je specifická zejména v tom, že se jedná o adaptaci na dlouhodobé časové období. Při pobytu ve ZDVOP neplatí, že proces adaptace je chvilkový a pak se dítě vrací do přirozeného prostředí (jako tomu je např. při adaptaci na školní docházku), v tomto případě se adaptuje na prostředí, které mu má přirozené prostředí pouze nahradit a dát mu zázemí, do kterého se bude vracet. Dítěti v domácím prostředí je proces adaptace usnadněn podporou ze strany rodiny, což může dítě v zařízení razantně

[40] Srov. BUREŠOVÁ, P. - POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, J. - VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. str. 49.

postrádat, při pobytu ve ZDVOP závisí délka adaptace pouze na individualitě dítěte. Specifikem adaptace je zásadní změna prostředí a životního stylu. Pro zvládnutí pobytu je důležité uchopit veškeré režimové záležitosti, týkající se běžného života v ZDVOP. Režimovými záležitostmi se myslí zejména zvládnutí školní docházky, akceptování spolupráce se školou, převzetí sociální role ve skupině, získání důvěry v pracovníky, vymezení zájmových činností. I přes rodinné zázemí se nelze vyhnout určitým specifikům, která jsou s ohledem na počet dětí nutná. Musí existovat denní režim, vnitřní řád, kterému se děti musí při pobytu přizpůsobit.[41] Jedním z prvků řádu je školní docházka. Dítě tak musí zvládnout školní docházku a spolupráci se školou. Právě vyhýbání se školním povinnostem, nebo nedocházení do školy může být důvodem umístění dítěte ve ZDVOP. Zanedbávání školy však nebývá způsobeno jednostranně dítětem, je důsledkem nezvládnutí výchovy, nebo nezájmem rodičů. Vzdělání dítěte je pro ZDVOP důležitým faktorem, a proto je na plnění školních povinností kladen velký důraz. Pro pobyt dítěte je důležité, aby dítě převzalo ve skupině svou sociální roli. Převzetí role bývá dlouhodobým procesem. Předchozí kroky adaptace může dítě zvládnout během několika dní, ale převzetí sociální role může být velmi zdlouhavé. Proces socializace se snaží usnadnit pečovatel/ka, který začlenění do kolektivu koriguje s přihlédnutím k aktuálnímu stavu, schopnostem, intelektu dítěte. Proces socializace je také ulehčen, pokud dítě získá důvěru v sociální pracovníky a jiné pracovníky v zařízení.[42] V příloze, pod názvem Příloha II, je umístěn pro představu harmonogram pobytu ve ZDVOP SOS Sluníčko.

3.3.1 Kontakt s přirozeným prostředím

Přirozené prostředí je běžné společenství, ve kterém děti žijí a vzdělávají se. Jedná se zejména o rodinu a školu. Sociálně-právní ochrana dětí se zaměřuje na děti, u kterých jsou vazby na přirozené prostředí narušeny. Vazby na sociální prostředí jsou pro dítě a jeho vývoj velmi důležité, a proto je podstatné tyto vazby prohloubit, či navázat. Zařízení proto podporuje rodinné a přátelské vazby s přirozeným prostředím. [43] *„Rozvíjení kontaktů a sociálních vztahů s osobami dítěti příbuznými nebo blízkými je základním předpokladem dobré sociální práce s dětmi a jejich rodinami. Podpora při*

[41] Srov. BUREŠOVÁ, P. - POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, J. - VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. str. 50-51.
[42] Srov. Tamtéž str. 51-55.
[43] Srov. Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí str. 40 [online]. [cit. 2018–03-10].

rozvíjení kontaktů a vztahů dítěte s rodiči, s jinými osobami odpovědnými za výchovu a s dalšími osobami dítěti příbuznými a blízkými musí vždy respektovat nejlepší zájem dítěte, a to nejen v aktuální situaci tady a teď, ale i nejlepší zájem dítěte z hlediska dlouhodobého horizontu. Proto je vždy třeba zjišťovat a zohledňovat názor dítěte" [44] Při kontaktu dítěte s přirozeným prostředím je nutno přihlédnout k přání dítěte, jedná se zejména o dotazování podoby návštěvy, zda se chce setkat s blízkým samo, nebo za asistence, stejně tak je dotaz pokládán na místo uskutečnění návštěvy.[45] Asistovaný kontakt, tedy kontakt za účasti jiné osoby, může být realizován za účasti pracovnic ZDVOP, pracovnic OSPOD, psychologa zařízení.[46]

V zařízení je udržování pravidelného osobního kontaktu podporováno s oběma rodiči, výjimkou jsou situace, které by vedly k rozporu se zájmy dítěte, v tomto případě je možné návštěvy s přirozeným prostředím omezit. Kontakt s rodinou dítěti nemůže být odepřen z důvodu porušování pravidel, špatných známek apod. Ředitelka zařízení má právo zakázat neb přerušit návštěvu rodičů nebo jiných osob v zařízení v případě jejich nevhodného chování, které by nepříznivě působilo na výchovu dítěte, jde-li o dítě v zařízení na základě rozhodnutí soudu. Kontakt dítěte s rodinou může být dočasně omezen, pokud si dítě kontakt samo nepřeje. V tomto případě se zařízení obrací na psychologa, který se na toto téma zaměří s dítětem. Zařízení se snaží dítě k příští návštěvě podporovat. K omezení kontaktu může dojít v případě, pokud probíhá policejní vyšetřování z důvodu podezření spáchání trestného činu, v tomto případě je kontakt omezen do odvolání policie. Pokud přijde rodič na návštěvu pod vlivem omamné látky, či je agresivní vůči svému dítěti, může být návštěva přerušena a kontakt s dítětem může být též omezen. V tomto případě se rodiči vysvětli, že kontakt s dítětem není vhodný a je domluven další termín setkání. [47]

Dále má dítě v rámci kontaktu s přirozeným prostředím právo přijímat telefonáty a telefonovat, má právo přijímat balíčky, dárky, dopisy aj. od rodičů a blízkých. Telefonický kontakt znamená telefonování služebním nebo vlastním mobilem. Služební mobil slouží především ke kontaktu dětí s jejich rodiči a nejbližšími. Na tento telefon mohou volat blízké osoby dětem, nebo mohou volat děti denně svým rodičů, příbuzným nebo kamarádům. Služební telefon slouží také pracovníkům ZDVOP k vyřízení

[44] Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí str. 41 [online]. [cit. 2018–03-10].
[45] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 38, [online]. [cit. 2018–03-12].
[46] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 38-39, [online]. [cit. 2018–03-10].
[47] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 40, [online]. [cit. 2018–03-10].

pracovních záležitostí, mezi které se řadí kontakt se školou, či lékařem. Do telefonického kontaktu lze zařadit telefonování vlastním mobilem, který má dítě v době pobytu u sebe. Telefon mu slouží zejména ke kontaktu s blízkými a kamarády. Budou-li dítě kontaktovat rodiče, je důležité, aby pracovníci ZDVOP o telefonátu věděli, a to především z důvodu ochrany dítěte a zaznamenávání zájmu rodiče a osob blízkých. Pokud jsou dítěti do zařízení zasílány dopisy a balíčky, jedná se o poštovní/písemný kontakt. Vždy je respektováno právo na soukromí a listovní tajemství. Dítěti je nabídnuta možnost seznámit se s dopisem, či balíkem společně, pokud se jedná o dítě, které neumí číst, pomáhá mu vždy pracovník zařízení. Dítěti je ale zároveň vysvětleno, že je nutné, aby pracovnice byly obeznámeny s tím, kdo dítě kontaktuje (zájem rodičů, nebo podezření závadnosti balíčku, či kontaktu cizí osobou). Pokud má pověřený pracovník podezření, že by zásilka mohla mít závadný obsah a ohrozit tak zdraví dítěte, má v tomto případě právo být přítomen při otevření balíkové či listovní zásilky anebo zásilku uschovat do doby propuštění dítěte.[48]

3.4 Ukončení pobytu

Pobyt dítěte končí propuštěním dítěte ze zařízení. To se děje ve chvíli, kdy pominou jeho důvody k pobytu. Přerušení může být plánované, ale jsou i případy, kdy spolupráce končí náhle. Neplánovaný návrat dítěte je pouze u Dohody o umístění dítěte, rodiče mají právo kdykoliv ukončit pobyt dítěte. K ukončení dohody může také docházet ze strany zařízení, a to v případě, kdy rodiče nevrátí dítě z vycházky nebo návštěvy. Pokud by však mělo ZDVOP podezření, že by dítě mohlo být návratem domů ohroženo, informuje OSPOD, který má možnost podat návrh k soudu na předběžné opatření o umístění. Plánovaným návratem se myslí písemné ukončení dohody o umístění dítěte ze strany zákonného zástupce, k tomuto ukončení se zejména řadí případy, kdy byla spolupráce písemně ukončena po vyřešení situace dítěte, kvůli které byl ZDVOP vyhledán, spolupráce může být i písemně ukončena bez udání důvodů, pokud by však mohlo být dítě nadále ohroženo, je ZDVOP povinno postoupit věc OSPOD stejně jako u neplánovaného ukončení. Plánované písemné ukončení dohody o umístění dítěte ze strany zařízení přichází v úvahu jen výjimečně z důvodu výchovné nezvladatelnosti nebo agresivity dítěte ohrožující ostatní děti. Dále může být pobyt zrušen soudním rozhodnutím, nebo ukončením žádosti OSPOD.

[48] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 39-40, [online]. [cit. 2018–03-10].

Má-li být ukončen pobyt dítěte v zařízení, je se všemi zúčastněnými osobami vždy předem jednáno – se zákonnými zástupci, s pracovníky OSPOD. Vždy je zjišťován názor dítěte. Je-li zřejmé, že se dítě vrátí zpět do své rodiny, je s ním o tomto hovořeno. Sociální pracovnice informuje dítě a zároveň informuje pečovatele/ky, kteří o dítě pečují, aby s ním o návratu hovořili, pomohli mu sbalit osobní věci a aby mu připravili „rozlučku“ se všemi ostatními v zařízení. [49]

[49] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 97-99, [online]. [cit. 2018–03-10].

4 Spolupráce ZDVOP s rodiči dítěte umístěného v zařízení

V této kapitole bude nejdříve definována rodina, aby byla lépe uchopitelná skupina, kterou se budu dále zabývat. Charakterizuji sociální práci s rodinou obecně, protože se ZDVOP také dotýká. Hlavním tématem kapitoly budou formy spolupráce a bariéry, které při komunikaci s rodinou mohou nastat a brání tak rychlému vyřešení situace, na jejímž základě se dítě do zařízení dostalo.

Pokusím se zmapovat oblast spolupráce s rodinou a rizika, která spolupráce přináší. Potřeba spolupráce zařízení a rodiny vyplývá z potřeb dítěte, jejich spolupráce je pro splnění všech cílů nezbytná. Je důležité, aby ochota spolupracovat byla jak na straně zařízení, tak na straně rodiny. Rodina a zařízení jsou neoddělitelně propojeny a je důležité v zájmu dítěte spolupracovat. Jakákoli nedůvěra, napětí, případně konflikty mezi rodinou a zařízením by poznamenaly především dítě. Cílem spolupráce je pak vytvoření co nejlepších podmínek pro jeho rozvoj a zároveň vytvoření partnerského vztahu založeného na vzájemném respektu, důvěře a otevřenosti. Sociální pracovník a rodiče jsou považováni za rovnocenné a vzájemně nezastupitelné partnery, kteří mají své role, funkce a úkoly. Zařízení má zákonem uloženou povinnost spolupracovat. Tato povinnost se vztahuje na poskytování pomoci při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajištění terapie, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem dítěte. I přes zákonem uloženou povinnost lze pozorovat, že spolupráce s rodinou je definována velmi stroze, nikde není konkrétně uloženo, jak má spolupráce probíhat, a sociální pracovníci se nemají ve spolupráci s rodinou o co opřít. Větším problémem může být, že opačná spolupráce, a to rodiče se zařízením povinně dána není, vše je ze strany rodiče dobrovolné. Již v této fázi lze narazit na rodiče, kteří pokud nemají danou povinnost spolupracovat, nemají žádnou motivaci, aby tak provedli. Nedostatek motivace může vzniknout také ve chvíli, kdy ze strany rodiče nedochází k důvěře v zařízení a sociálního pracovníka. Právě strohá forma povinnosti spolupráce ZDVOP a úplná absence povinnosti spolupráce rodiče mě motivovala k uchopení tohoto tématu a popsání oblasti spolupráce a rizik, se kterými se sociální pracovník potýká.

4.1 Rodina a její role

Rodina se charakterizuje *„jako sociální celek spojený na základě příbuzenské mezigenerační vazby je v tomto pojetí morfostatickou (*pevnou, neměnnou*) sociální institucí, která jako taková existuje v každém kulturním prostředí a je v něm sociálně uznávána"*[50]. Z definice vyplývá, že rodina by měla dítěti předávat kulturní vzorce, je základní ekonomickou jednotkou a jejím úkolem je plnění rodičovských funkcí. Na riziko nefunkčnosti rodiny upozorňuje Ivo Možný: *„Rodina se mění, ale vždy je stabilizujícím prvkem společnosti; ať už vypadá jakkoli; jakmile lidé přestávají plnit rodinné závazky, společnost ztrácí svou sílu".*[51] Tato citace nás doprovází celou prací a zdůrazňuje význam podpory rodiny. Rodina je pro děti nesmírně důležitá, v rodině se utváří velká část JÁ a základy pro další spolužití – jak bylo naznačeno výše – jako je komunikace, socializace, důvěra, vzor partnerského nebo rodičovského spolužití.

Již výše jsem se dotkla tématu funkčnosti rodiny. Rodina a její sociální fungování je charakterizováno podle toho, jak zvládá některé funkce, které se pojí s definicí a základními úkoly rodiny. Stejně jako definice, tak i rozdělení funkcí se podle autorů mění, proto uvedu hlavní výčet, ve kterých se většina autorů shoduje.

a) *Biologicko-reprodukční funkce* - tato funkce má význam jak pro společnost jako celek, tak také pro jedince, kteří rodinu tvoří. Pro svůj zdárný rozvoj potřebuje společnost stabilní reprodukční základnu.[52] Někteří sociologové v naplnění sexuálního (biologického) a rodičovského instinktu spatřují podstatu existence rodiny vůbec. Manželství je vnímáno jako prostředí pro společensky uznávaný pohlavní styk.[53] V současné době může však být dítě vnímáno jako překážka profesního růstu a vlastní seberealizace obou rodičů a v rodinách s nižšími příjmy pak také jako přepych.[54]

b) Sociálně-ekonomická funkce, také nazývána jako materiální funkce - tato funkce oproti minulosti trochu oslabila, zejména s funkčností systému sociálních podpor, avšak i přes oslabení svou důležitost neztratila. Na tuto funkci možno pohlížet ze dvou stanovisek, prvním je, že je rodina chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti a *„její podstata spočívá v zapojení rodinných příslušníků do výrobní nebo nevýrobní sféry v určitých profesích. Pro rodinu a společnost je také důležité, kolik dětí rodina má, jakého vzdělání dosáhnou, kterou*

[50] Národní zpráva o rodině str. 9, [online] [cit. 2018–03-15].
[51] MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost* str. 14-15.
[52] Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky* str. 81.
[53] Srov. Střelec S., *Kapitoly z rodinné výchovy* str.76.
[54] Srov. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky* str. 81.

profesi a jak ji budou ovládat. V tom smyslu je rodina jednotkou mikroekonomického rozhodování (přispívá ke stabilitě a rozvoji ekonomického systému společnosti).“[55] Druhé stanovisko materiální funkce se vztahuje k samotnému hmotnému zabezpečení rodiny a všech jejích příslušníků. Rodiče nesou odpovědnost za zabezpečení materiálních podmínek, které jsou nezbytné k životu rodiny. Mezi materiální podmínky se řadí i takové podmínky, které zajišťují zdravý a plnohodnotný vývoj dítěte.

c) *Ochranná funkce* – rodina zajišťuje životní biologické, hygienické a zdravotní potřeby všech členů rodiny

d) *Socializačně-výchovná funkce* – Rodiče odpovídají za harmonický rozvoj svých dětí. Rodina je první sociální skupinou, kde se dítě učí přizpůsobovat se životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Zákon rodičům ukládá pečovat soustavně a důsledně o výživu, chování a jednání svých dětí. Společnost pak dbá, aby rodič mohl řádně vykonávat práva a povinnosti při výchově dětí. Zvláštnost výchovné funkce tkví v tom, že se do ní promítají vlivy všech stránek života rodiny.[56]

e) *Funkce emocionální* – v této funkci je rodina jedinečná a nezastupitelná. Žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty. Pokud však rodiče splnili pouze svoji biologickou úlohu a neplní požadavky ve smyslu pravého rodičovství, spojené s výchovou dětí a zajišťování jejich potřeb, pak by měla být dětem dána možnost na jejich všestranný rozvoj. *„Pouze v kvalitně fungujícím rodinném systému plném porozumění a lásky k dětem, ať vlastním či nově získaným, je možno poskytnout dítěti vše, co potřebuje.“* [57]. Dnes se k této funkci přiřazuje odpočinek a obnovování tělesné a duševní pohody a patří k rostoucím funkcím rodiny.

4.2 Sociální práce s rodinou

Sociální práce s rodinou je chápána zejména jako podpora rodiny a obnovení jejího fungování. Podpora rodiny je jindy také nazývána jako sanace rodiny. Cílem sociální práce s rodinou je předejít, zmírnit, popřípadě odstranit vlivy, které ohrožují rodinu vyloučením ze společnosti a mají ohrožující vliv na zdravý vývoj dítěte. Zároveň se snaží o poskytnutí ochrany a podpory rodičům i dítěti, snaží se o zachování rodiny jako celku a o změnu fungování rodinného systému. Sociální pracovníci pracují s rodinou

[55] Střelec S., *Kapitoly z rodinné výchovy*, str.76.
[56] Srov. Tamtéž str. 75.
[57] BUREŠOVÁ, P. - POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, J. - VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. str. 9-10.

tak, aby se předešlo odebrání dítěte z rodiny a jeho umístění do zařízení ústavní výchovy, pokud se tak stalo, snaží se o jeho návrat a správné fungování rodiny jako celku. [58]

Práce s rodinou vždy vyžaduje individuální a profesionální přístup sociálního pracovníka. Problémy rodiny jsou rozmanité, a proto je důležité, aby sociální pracovník uměl této problémové situaci porozumět, a to jak v obecné rovině, tak i v rovině konkrétní rodiny.[59] Problémy rodiny mají většinou složité příčiny vzniku, často ale problémy pramení z některé poruchy rodiny. Poruchy rodiny jsou situace, ve kterých není role rodiny plněna dostatečně, nebo není plněna vůbec. Takovou rodinu označujeme jako „ohroženou rodinu“ jelikož je rodina ohrožena jako celek, zároveň ale působí nepříznivě na zdravý vývoj dítěte, které je touto situací ohroženo nejvíce.[60] V souvislosti s problémy v rodině také lze hovořit o „mnohoproblémové rodině“. Tuto rodinu dlouhodobě sužuje několik dlouhodobých problémů najednou. Taková rodina nedokáže sama řešit problémy a také se nedokáže obrátit na adekvátní služby a využít tak jejich podporu. Sociální pracovníci s touto rodinou pracují zejména v krizových situacích. Pokud krize pomine, tato rodina ztrácí zájem o pomoc. [61]

Při práci s rodinou je důležitá motivace rodiny změnit, či vyřešit vlastní situaci.

4.2.1 Sanace a sanační plán rodiny

Sanace neboli podpora rodiny zahrnuje postupy, které podporují fungování a přispívají k začleňování rodiny. Podpora rodiny se snaží zabránit vyčlenění člena rodiny nebo rodiny jako celku. Z hlediska praxe sociální práce je považována za významnou, neboť by měla být první volbou v případech, kdy je ohroženo dítě či se vyskytuje domácí násilí a ve kterých pomáhající profesionálové s rodinou spolupracují.[62]

Díky svému širokému pojetí lze sanaci rodiny využít k různým formám práce s rodinou. Sanace rodiny je soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen. Důsledkem neřešené nebo akutní situace ohrožení dítěte může být jeho umístění mimo rodinu.

[58] Srov. BECHYŇOVÁ, Věra a Marta KONVIČKOVÁ, *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]* str. 17-19, SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou* str. 10
[59] Srov. SMUTKOVÁ, L., *Sociální práce s rodinou* str. 33-35
[60] Srov. MATOUŠEK, O. - PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče* str. 15-17
[61] Srov. Tamtéž str. 17
[62] Srov. MATOUŠEK, O., Slovník sociální práce str. 10-20

Základním principem sanace rodiny je podpora dítěte prostřednictvím pomoci jeho rodině. Někdy však bývá situace v rodině natolik závažná, že je nezbytné umístit dítě mimo rodinu a s rodinou intenzivně pracovat, aby se do ní dítě mohlo navrátit, je-li to možné.[63]

Hlavním cílem sanace rodiny je předcházet, zmírnit, či úplně eliminovat příčiny ohrožení dítěte a poskytnout rodičům i dítěti podporu k zachování rodiny jako celku. Konkrétní podporou rodiny je například míněna podpora rodičovských kompetencí nebo naopak podpora kontaktů dětí s rodiči v situacích, kdy je dítě z rodiny odebráno. S takovou rodinou se pak vytváří podmínky pro to, aby bylo možné dítě vrátit z náhradní výchovy zpět do původní rodiny. Lze tedy říci, že zahrnuje jak formální stránky rodiny, tak i obsahové stránky rodičovství. [64]Jsou ale i případy, kde je odebrání z rodiny nutnost a sanace se tak zásadně nedoporučuje. Například v rodinách, kde je s dítětem krutě zacházeno ze strany rodičů, bylo znaleckým posudkem zjištěno, že rodiče nemají k dítěti žádný citový vztah, rodiče jsou závislí na alkoholu nebo jiných návykových látkách a odmítají léčbu závislosti či rodiče trpí psychiatrickou poruchou a ohrožují dítě.[65]

Aby podpora, která je poskytována rodině, byla co nejvíce komplexní a zároveň efektivní, musí na sanaci rodiny spolupracovat rozdílné subjekty. Pokud by taková spolupráce z nějakého důvodu nefungovala, mělo by to pravděpodobně negativní vliv na sanaci rodiny. Zřejmé je, že tým odborníků zahrnuje sociální pracovníky, kteří mají pověření sociálně-právní ochrany dětí, sociální pracovníky organizací, kteří poskytují sanaci rodiny, mnohdy jsou zde i psychologové, lékaři či učitelé. Zde se právě ukazuje provázanost a potřeba spolupráce mezi jednotlivými subjekty, v jejichž zájmu je poskytnout rodině podporu, aby došlo k obnovení funkčnosti rodiny. Samozřejmě členem této multidisciplinární spolupráce je i samotná rodina, která je seznámena se všemi členy týmu, pravidly spolupráce a také principy sanace. Při sanaci rodiny jsou předmětem zájmu odborníků především oblasti jako dohled, výživa, oblečení a hygiena, péče o fyzické zdraví, péče o psychické zdraví a rozvoj osobnosti dítěte a jeho vzdělání. Členové týmu přistupují k rodině v pozici partnerské nikoli mocenské. Pokud má být sanace účinná, je důležité v rámci multidisciplinárního týmu vytvořit individuální plán sanace rodiny. Ten obsahuje konkrétní změny v situaci dítěte a rodiny, konkrétní

[63] Srov. BECHYŇOVÁ, V. - KONVIČKOVÁ, M., Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami] str. 18.
[64] Srov. Tamtéž str. 17.
[65] Srov. Tamtéž str.19.

pracovní body, zodpovědnost, konkrétní kroky, časové období, získávání zpětné vazby o plnění, kdo svolává případovou konferenci a kdo bude rodinu nebo dítě informovat o obsahu individuálního plánu.[66]

4.2.2 Posouzení funkčnosti a životní situace rodiny

Sociální pracovníci se v rámci posuzování funkčnosti rodiny setkávají s komplikovanou sociální realitou, kdy neexistují objektivní vzory k posouzení funkčnosti rodiny. Posouzení je tak zcela závislé na objektivitě, která je zcela nezávislá na posuzovateli. Problémem pomáhajících je, že není v moci teorie, aby obsáhla celou skutečnost. Pokud taková teorie byla vytvořena, nikdy z ní nelze zcela vyloučit subjektivní prvek posuzovatele, kterým se zejména myslí hodnotová orientace a osobní nastavení. [67]

Posuzování rodiny představuje složitější proces, pro který je důležitá dlouhodobá a intenzivní spolupráce s rodinou. Důležité jsou také dovednosti sociálního pracovníka, které se dají získat praxí. [68] Kritéria k hodnocení špatného zacházení s dítětem není možné absolutně stanovit, a proto je důležité, aby měl pomáhající pracovník patřičné zkušenosti, případně podporující zázemí, které mu umožní diskuzi případů s jinými pracovníky. [69] Ke správnému navázání kontaktu je důležité získání důvěry rodiny. Kontakt lze navázat při sociálním šetření, kdy pomáhající pracovník sleduje interakce mezi jednotlivými členy a všímá si rituálů, které rodina dodržuje. [70] Pracovník by měl při posuzování také brát zřetel na etnickou příslušnost rodiny. Jak uvádí Matoušek ve své knize na příkladu, romská rodina nedodržuje stejné normy v péči o dítě a v jeho výchově jako většinová společnost, a měl by také zohlednit příslušnost dospělých pečujících osob k některým skupinám žijícím na okraji společnosti. [71]

Pozornost pomáhajících pracovníků se dříve soustředila na hledání problému, proč rodina nefunguje. Dnes se pozornost upírá především na podporu rodiny, aby směřovala k dobrému fungování.[72] Procesem identifikace rodiny se nejčastěji zabývá sociálně-právní ochrana dětí. Čím je identifikace a předání informací příslušnému oddělení

[66] Srov. BECHYŇOVÁ, V. - KONVIČKOVÁ, M., Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami] str. 92.
[67] Srov. MATOUŠEK, O. - PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče* str. 17.
[68] Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce* str. 221.
[69] Srov. MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. - KOLÁČKOVÁ, J., *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi* str.28.
[70] Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce* str. 50.
[71] Srov. MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. - KOLÁČKOVÁ, J., *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi* str. 29.
[72] Srov. MATOUŠEK, O. - PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče* str. 19.

SPOD včasnější, tím dříve může začít podpora a opětovné fungování rodiny. Právě školská a zdravotnická zařízení či jiná zařízení pro děti mají bezodkladnou povinnost oznámit tyto skutečnosti orgánům sociálně-právní ochrany dětí.[73]

Posouzení rodiny je problematické, proto je podle akčního plánu Národní strategie ochrany práv dětí cílem vytvořit systém, který zajistí ochranu práv a naplnění potřeb dítěte. K funkčnosti systému je potřeba shodnout se na základních principech práce s rodinou. Realizace systému se zdá složitou, jelikož je vyžadována spolupráce několika resortů, které se v této problematice pohybují. K sjednocení a ulehčení procesu posuzování rodiny vstoupila v platnost od 1. 1. 2013 novela zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Díky novele se nově zavádí standardy kvality, které umožní usnadnění a zefektivnění práce sociálních pracovníků OSPOD.

Na sociální fungování úzce navazuje životní situace rodiny a její hodnocení. Zvládání životní situace ovlivňují faktory, které brání rodině sociálně fungovat. Mezi tyto faktory lze zařadit například vlastnosti jednotlivých členů rodiny, nebo malé skupiny, podporu, kterou subjekty v sociálním prostředí mají.[74] Na základě faktorů může pak sociální pracovník poskytnout rodině intervenci. Jedná se zejména o působení na vlastnosti jednotlivých členů rodiny, působení na vlastnosti rodiny jako celku, působení na očekávání subjektů sociálního prostředí nebo se jedná o podporu, které se rodině nedostává, nebo dostává v menší míře od subjektů v sociálním prostředí. *„Stručně řečeno, sociální pracovníci mohou rodině pomoci zvládnout obtížná očekávání tím, že se pokusí podpořit změnu faktorů (vlastností rodiny, jejich členů, nebo charakteristik sociálního prostředí rodiny), které způsobují, že určitá životní situace je pro rodinu těžko zvládnutelná. Tyto změny mohou spočívat jak v tlumení negativního působení jedněch faktorů, tak v posilování pozitivního působení jiných faktorů. Některé z těchto změn mohou sociální pracovníci vyvolávat pomocí vhodných metod práce s klientem sami nebo společně se členy rodiny. Jiných se mohou pokusit dosáhnout tím, že členům rodiny zprostředkují služby jiných pomáhajících pracovníků (např. lékařů, psychologů, osobních asistentů, pečovatelů aj.) či duchovních.*“[75]

K zahájení podpory a pomoci musí sociální pracovník poznat a analyzovat životní situaci klienta. Posouzení je proces, ve kterém je určován charakter, příčina a vývoj problému a v němž jsou analyzovány situace, které s problémem souvisí. Podstatou

[73] Srov. MATOUŠEK, O. - PAZLAROVÁ, H., *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese* str. 37-43.
[74] Srov. ŠRAJER, J. - MUSIL, L., *Etické kontexty sociální práce s rodinou* str. 12-14.
[75] Srov. Tamtéž str. 14.

posouzení je snaha porozumět problému, jeho příčině, jak problém minimalizovat či odstranit.[76]

Posouzení situace vyžaduje účast více než jednoho profesionála. Účastí profesionálů se má na mysli zpřístupnění určitých informací jako jsou lékařské dokumentace, zprávy ze školy. Mezi faktory, které ovlivňují proces posouzení patří nedostatky v multidisciplinární spolupráci. To od sociálního pracovníka žádá určité schopnosti a dovednosti. Mezi něž lze zařadit schopnost při práci s rodinou řešit posouzení, v multidisciplinární spolupráci i intervenční aktivity[77] Až celek získaných informací dává sociálním pracovníkům možnost posouzení situace a poskytnutí kvalitní intervence. K získání potřebných informací je důležitá účast i více uživatelů služeb. Uživatelem je v tomto případě myšlena širší rodina i osoby, které mohou přispět k pochopení životní situace. Okolí jedince zná klientovu situaci velmi podrobně a hraje v ní podstatnou roli. Opominout jejich názor a informace, znamená ochudit se o velmi cenný prostředek k posouzení životní situace.[78]

ZDVOP má stanovené pracovní postupy, při kterých má povinnost mapovat a vyhodnocovat životní situaci rodiny. Zároveň ZDVOP mapuje spolupráci s rodičem a rodinu jako celek, dle které pak vytvoří funkční IPOD. ZDVOP životní situaci mapuje zejména při rozhovorech s rodiči. V rámci rozhovoru se sociální pracovnice zaměřuje na sběr základních dat, zejména osobní anamnézu rodiny, očekávání rodiče, řešení situace, stanovení cílů, jak situaci řešit. V rámci získávání údajů se mapuje sociální síť dítěte, osob jemu blízkých. V zájmu ZDVOP je, kam dítě dochází do ZŠ, jaké má zájmy, jaká je finanční a bytová situace rodiny, zda spolupracuje a odkdy s OSPODEM, zda pobírá hmotnou nouzi. Pokud je situace vyřešena a dítě se může navrátit zpět do rodiny, plánuje se s dítětem a rodinou, co nastane po ukončení pobytu, na co je potřeba se připravit, mapují se případně obavy, identifikují se komplikace a hledají se vhodné zdroje pomoci.

4.2.3 Posouzení potřeb dítěte

Potřeba nepředstavuje jen nedostatek nebo přebytek, který má být uveden do rovnováhy. Potřeba v sobě nese určitý vztahový fenomén. Potřeba je vždy vztažena

[76] Srov. NAVRÁTIL, P., *Sociálně-právní ochrana dětí postrádá vhodné procedury pro posouzení rodiny. Sociální práce/Sociálna práca* str. 7-10.
[77] Srov. NAVRÁTILOVÁ, J., *Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí). Sociální práce/Sociálna práca* str. 40-55.
[78] Srov. NAVRÁTIL, P., *Posouzení životní situace: Úvod do problematiky. Sociální práce/Sociálna práca* str. 72-86.

k určitému cíli a je v ní odrážen vztah člověka k okolnímu světu. Potřeby mohou sloužit jako východisko při hodnocení situace dítěte. Nejznámější definicí potřeb je stále Maslowova pyramida, která zahrnuje fyzické potřeby, potřebu bezpečí, potřebu někam patřit a být milován, potřebu sebeúcty, potřebu seberealizace

Při posuzování potřeb dítěte je nutno zaměřit se na všechny aspekty potřeb, tedy na biologické a psychické. Mezi biologické potřeby, které jsou brány jako základní je možno zařadit správnou stravu, teplo, tyto potřeby jsou řazeny mezi základní. Mezi psychické potřeby patří potřeba stimulace nebo potřeba jistoty a bezpečí. Při posuzování potřeb sociální pracovník zkoumá, jestli jsou v rodině podmínky pro naplnění psychických potřeb.

Při samotném posuzování potřeb je především důležité znát zdravotní stav, osobnostní, morální a sociální vývoj dítěte. K posouzení zdravotního stavu jsou zdrojem zprávy od pediatrů a dalších odborníků v oblasti zdravotní péče. Právě tyto zprávy mohou být zdrojem kvalitních informací o aktuálním zdravotním stavu dítěte, ale i o celkovém tělesném vývoji. [79] Posuzování psychického stavu by se nemělo opírat o projevy, protože mohou být zkresleny vlivem afektu. Posouzení by mělo vycházet z vývoje rozumových schopností, z přímého kontaktu s dítětem, a v úvahu by měl odborník brát i různé zprávy ze školy, či z psychologických vyšetření. Z toho vyplývá, že je důležitá multidisciplinární spolupráce. Pro hodnocení morálního a osobnostního vývoje je důležité znát osobnostní prvky dítěte, jakými jsou například temperament, emocionalita nebo sebehodnocení. Sociální vývoj je ovlivněn kvalitou péče poskytované v rodině. Proto je důležité sledovat interakci dítěte a rodičů. Většinou se k hodnocení využívá pozorování, nebo rozhovor se samotným dítětem, popřípadě s rodiči nebo s učiteli. [80] Při posuzování potřeb dítěte se vždy hledí na jeho nejlepší zájem. Nejlepší zájem dítěte lze charakterizovat jako takové okolnosti, které optimálně uspokojují základní životní potřeby dítěte. Identifikace potřeb dítěte je nejen klíčová k určení nejlepšího zájmu dítěte, ale také důležitým krokem k porozumění světu dítěte, které je nezbytné pro poskytnutí účinné podpory.[81]

K mapování a vyhodnocování potřeb dítěte dochází i po celou dobu pobytu ve ZDVOP. V rámci vyhodnocování se pak ZDVOP zaměřuje na oblasti jako je zdraví (vstupní pediatrická prohlídka), vzdělávání (pravidelná školní docházka, mimoškolní

[79] Srov. MATOUŠEK, O. – PAZLAROVÁ, H., *Hodnocení ohroženého dítěte a ro-diny v kontextu plánování péče* str. 130.
[80] Srov. Tamtéž str. 130.
[81] Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce* str. 226.

aktivity, rozvoj výchovných složek), citový rozvoj, identita a představa vlastní budoucnosti (posilovat a rozvíjet představy vlastní identity), rodina a sociální vztahy (posilovat a podporovat vztahy s rodinou dítěte, s širší rodinou), zájmy (smysluplné trávení volného času), sebeobsluha. Po zmapování oblastí potřeb se vytváří individuální plán péče o dítě, který by měl reflektovat dané oblasti a měl by stanovit rozvoj v těchto oblastech.

4.2.4 Sestavení individuálního plánu

Individuální plán směřuje k plánování průběhu pobytu a je realizován po celou dobu. ZDVOP je povinen vypracovávat plán sociálně-právní ochrany dítěte umístěného v zařízení. Práce s dítětem a rodinou vychází z individuálního plánu ochrany dítěte, který zpracovává příslušný orgán sociálněprávní ochrany dítěte. Individuální plán ochrany dítěte *„vymezuje příčiny ohrožení dítěte, stanoví opatření k zajištění ochrany dítěte, k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny a stanoví časový plán pro provádění těchto opatření. Pravidelně se aktualizuje, zejména v situacích, kdy je nařízena ústavní výchova, ochranná výchova nebo kdy je dítě svěřeno do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, do pěstounské péče nebo jiné náhradní výchovy“*[82]. Individuální plán je vypracován zpravidla do 1 měsíce od přijetí. Individuální plán péče by měl být v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte. Plán by měl mít realistické cíle, měl by být konkrétní a časově omezený. Při zmapování potřeb se všichni, kdo se podílejí na tvorbě plánu, zaměřují na ty oblasti, ve kterých je třeba nejvíce s dítětem pracovat s přihlédnutím na individuální potřeby dítěte, obvykle se zaměřují na přání dítěte, kontakt dítěte se zákonnými zástupci, pravidelný denní režim, zlepšení sebeobsluhy, nalezení volnočasové aktivity, logopedii, komunikaci s budoucími pěstouny, přípravu na odchod apod.

Na tvorbě plánu se podílejí zákonní zástupci dítěte, sociální pracovník zařízení, který je za tvorbu plánu zodpovědný, OSPOD, psycholog, pečovatelé/ky pečující o dítě, samo dítě (dle závislosti na věku a vyspělosti dítěte).[83]

Plán se vyhodnocuje 1x za měsíc. V závislosti na průběžném hodnocení plánu lze stanovovat cíle nové (či původní cíle přepracovat). Cíle jsou individuální, dle potřeb každého dítěte, směrem na rodiče, širší rodinu, na další péči o dítě.[84]

[82] zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.
[83] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 86, [online]. [cit. 2018–03-10].
[84] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 87, [online]. [cit. 2018–03-10].

4.3 Pravidla spolupráce s rodiči v ZDVOP

Povinnost spolupráce s rodinou zavedla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a souvisejících zákonů, provedená zákonem č. 401/2012 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2013. Spolupráci s rodinou vymezuje zákon č. 359/1999 sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který stanovuje povinnost zařízení pro děti vyžadují okamžitou pomoc spolupracovat s rodinou dítěte či dalšími zainteresovanými osobami. Snahou každého sociálního pracovníka je kontaktovat rodinu a pomoci jí v řešení nastalé situace. Sociální pracovnice ZDVOP podporuje rodinu při vyhledávání služeb v jejím okolí, které mohou rodině pomoci v upravení podmínek, které brání rodině v osobní péči o dítě. Spolupráce s rodinou není vždy lehká, protože rodič, ale i dítě vnímají rozhodnutí soudu jako mocenský akt, často jako trest. Umístění zpravidla není výsledkem jejich svobodné volby, rozhoduje za ně někdo jiný. I když je dítě umístěno v nějakém zařízení, instituce určuje pravidla pro dítě a jeho rodiče. Situace s sebou nese vnitřní konflikt. Ten, koho dítě i rodič vnímají jako trestajícího, deklaruje, že jim chce pomoci.[85] Aby se této situaci dalo lépe předejít, musí pracovník rodičům představit nejen pravidla, které instituce určuje, ale také jejich práva, tím se zejména myslí kontakt s dítětem, rodičovská odpovědnost (pokud nebyl dán podnět k jejímu omezení, pozastavení, či zbavení při týrání, zneužívání, nezájmu), právo na informace o dítěti, právo rozhodovat o podstatných otázkách ve výchově dítěte, vyjadřovat se k nim. Zařízení se snaží předcházet situacím, kde by byla tato práva porušována, těmito situacemi se například myslí, že rodič nemá možnost se vyjádřit ke vzdělání, je odmítnuta stížnost rodiče na péči o dítě, nebo není stížnost řádně prošetřena. Předcházením porušování práv se pak myslí informování rodičů o možnosti stěžovat si, dobře zpracovaná pravidla služby, vyhodnocování stížností, intervence nebo účinná práce nejen s rodinou, ale i s ostatními orgány, které jsou v případě činné.[86] *„Předávání informací o dítěti a jeho rodině orgánu sociálně-právní ochrany je velmi citlivá otázka, která může narušovat vztah mezi klientem a zařízením. Proto je třeba přistupovat k tomuto tématu s citlivostí a respektem a předem klienta informovat o povinnosti informace předávat. Zároveň je třeba sdělit, ve kterých případech budou informace předávány (§ 10 odst. 4, § 42 odst. 7 (resp. § 29), § 53 odst. 1 zákona o SPOD). ZDVOP musí současně klienta upozornit, že také samo zařízení si může od orgánu sociálně-právní ochrany vyžádat informace o něm, a*

[85] Srov. ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]* str. 127.
[86] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 22-24, [online]. [cit. 2018–03-10].

to dle ustanovení § 51 odst. 4 písm. d) a § 10 odst. 4 zákona o SPOD. Zároveň je třeba s informacemi nakládat s ohledem na povinnou mlčenlivost zaměstnanců zařízení dle ustanovení § 57 odst. 1, resp. 2 zákona o SPOD.“[87]

Při snaze podporovat rodinu v jejích právech může nastat situace, kdy dojde ke střetu zájmů. Střetem zájmů jsou myšleny situace, ve kterých dochází ke střetu práv dětí a práv a povinností pracovníků zařízení, či ke střetu přání zákonného zástupce s rozdílným přáním dítěte. Se střety zájmů se lze setkat téměř v každodenní praxi. Střet zájmů může nastat, je-li konáno ze strany zařízení v zájmu dítěte a dítě, nebo rodič takové konání odmítá. Ve všech situacích, kdy lze identifikovat střet zájmů, je stanoven postup, při kterém sociální pracovník vede pohovor s dítětem, pracovníkem či rodičem zaměřený na zjištění příčiny vzniku situace, hledá alternativní řešení, vytváří dohodu (ústní, písemnou), pokud dohoda nevznikne, poučuje o možných důsledcích, zjišťuje skutečnosti, zda rozhodnutí může mít ohrožující dopad na dítě nebo na chod zařízení, v tomto případě je oprávněn použít omezující opatření. [88]

Střetu zájmů se dá předejít zejména v případech, kde se rodiče podílí na tvorbě individuálního plánu dítěte.

4.3.1 Práva rodičů

Rodiče mají právo na informace o dítěti v jakékoliv formě a intervalu. Rodiče jsou informováni vždy, pokud dojde např. k úrazu dítěte, k jeho pobytu v nemocnici nebo dojde-li k porušení pravidel ZDVOP závažným způsobem (např. útěk dítěte, požití alkoholu či drog apod.). V případě, kdy dítě požádá, aby nebyl rodič o situaci dítěte informován, protože ji dítě vidí jako důvěrnou a nepřeje si, aby byly informace předány rodičům, je s dítětem hovořeno, jestli je rodiče třeba informovat. Pokud ano, je dítě vedeno, aby tak učinilo, k tomu je mu nabídnuta pomoc a podpora. Ve chvíli, kdy je dítě umístěno na základě Dohody se zákonným zástupce, pak rodič v dohodě vymezuje okruh lidí, kteří mohou být o pobytu dítěte informováni. Chce-li se informovat osoba, která není v dohodě vymezena, nemohou ji být informace předány. Při svěření dítěte na žádost OSPOD se cizím osobám informace nesdělují, v těchto případech jsou odkázáni na příslušný OSPOD.[89]

[87] Manuál implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí str. 103 [online]. [cit. 2018–03-14].
[88] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 24, [online]. [cit. 2018–03-10].
[89] Srov. STANDARDY KVALITY SPOD V ZDVOP KDB str. 93, [online]. [cit. 2018–03-10].

4.3.2 Předávání informací

Mezi předání informací se řadí spolupráce při poskytnutí základního sociálního poradenství. Zákonný zástupce je při první návštěvě (pokud je přítomen u přijetí dítěte, tak v ten den) seznámen se sociální pracovnicí, informován o právech a povinnostech, seznámen s návštěvním řádem, vnitřním řádem a se standardy kvality ZDVOP. S každým zákonným zástupcem je sestavován individuální plán péče, ve kterém zhodnotí rodič se sociálním pracovníkem jeho dosavadní situaci a zároveň se snaží najít budoucí řešení momentálních životních poměrů. Zákonný zástupce má právo se při každé návštěvě písemně i ústně vyjádřit k proběhnuté návštěvě (jednání pracovníků, chování dítěte při návštěvě, prostředí návštěvní místnosti…). Sociální pracovník má povinnost z každé návštěvy vyhotovit záznam, kde je popsán průběh návštěvy, tzn. chování mezi rodiči, chování k dítěti, reakce dítěte na rodiče, řešené situace. Informace o dítěti podává oprávněná osoba rodinným příslušníkům po telefonu pouze v případě, že si ověří totožnost volajícího nebo je-li volající osobně znám. Informace o dítěti se podávají rodinným příslušníkům na základě jejich písemného vyžádání (např. pokud se rodiče nemohou dostavit na návštěvu ani nemohou zatelefonovat – např. pobyt ve výkonu trestu…).

4.4 Formy a rizika spolupráce

Spolupráce „náhradního“ a biologického rodiče má mnoho bariér, které způsobují negativní pohled na „toho druhého“, objevuje se i odmítání kooperace. Spolupráce instituce a biologické rodiny dítěte, má pro správné fungování několik podmínek.

- „*Měla by být odborně zdůvodněna a zaměřená především na přítomnost a budoucnost dítěte*
- *Neměla by prohlubovat rozpor mezi původním a náhradním prostředím*
- *Neměla by jednotlivé účastníky stavět proti sobě a ohrožovat je*
- *Měla by být výsledkem svobodné volby všech zúčastněných*
- *Měla by rodiče i dítě mobilizovat k pozitivní změně*
- *Měla by dítěti pomoci k pochopení situace, ve které se ocitlo, a k vyrovnání se s ní“*[90]

Spolupráce se také odvíjí od toho, jak si odpovíme na základní dilema, které vyplývá ze spolupráce mezi zařízením a biologickou rodinou. Jde o společný zájem,

[90] ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. str. 133.

nebo naopak o konflikt zájmů? Pokud se spolupráce daří, je to především díky odborným a osobnostním kompetencím pracovníků institucí. Jsou to právě oni, kdo může minimalizovat mocenské prostředky, nebýt negativně nastavený, naopak být empatický k rodičům dítěte. Pokud prokážou, že jim mohou rodiče důvěřovat, až tehdy je možné, že se kontakt promění ve spolupráci. [91]

Jak již bylo uvedeno, spolupráce mezi zařízením a rodiči je významným faktorem. Hlavním úkolem zařízení/sociálního pracovníka je pak vytvořit podmínky pro fungování partnerského vztahu s rodiči, navázat s nimi pravidelný kontakt a nabízet jim formy spolupráce, které nejlépe vyhovují jejich potřebám.

Formy spolupráce mezi rodiči a zařízením je možno rozdělit na spolupráci přímou a nepřímou.

Základem přímé spolupráce je fungující komunikace. Za nejčastější formu kontaktu jsou považovány návštěvy dítěte v zařízení, konzultace se sociálním pracovníkem, telefonické kontakty. Patří sem zejména setkání, která probíhají v neformálním prostředí, tedy mimo domácí prostředí. Mezi přímou komunikaci můžeme také zařadit komunikaci po telefonu, která je hned po osobní konzultaci, nejúčinnější. Osobní kontakt bývá ale stále více upřednostňován a telefonický rozhovor se využívá v situacích, které vyžadují okamžité řešení, nebo k udržení kontaktu mezi rodinou dítěte.

Kromě přímé spolupráce existuje spolupráce nepřímá. Nepřímou spoluprací se rozumí různé formy písemné spolupráce a komunikace mezi zařízením a rodiči. Nepřímou spoluprací bývá nejčastěji kontakt po emailu, nebo zasílání poštou důležité dokumentace, která je nutná k předání biologické rodině, popřípadě dokumenty, které jsou nutné k podepsání ke spolupráci mezi zařízením a dalšími institucemi. Tento druh spolupráce je používán zejména s rodiči, kteří nejsou ochotni spolupracovat nebo nemají o dítě zájem. Touto formou se tak rodičům zasílají pravidelné informace o stavu dítěte. Tato spolupráce není tolik časově náročná. Využívá se i doplňkově ke spolupráci přímé, zejména se rozumí přeposílání dokumentů, které jsou nutné dostat k podepsání. Nikdy by však neměl být osobní kontakt nahrazen nepřímou spoluprací. Je důležité, aby osobní kontakt s rodiči převládal a nepřímá spolupráce následovala pouze tam, kde je ke spolupráci snadnější.

[91] Srov. ŠKOVIERA, A., *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. str. 127.

Pokud nemůže být mezi zařízením a rodiči realizován osobní kontakt, je vhodné využít písemné formy komunikace. Mezi písemné formy spolupráce můžeme zařadit brožury, letáčky, webové stránky, které pomáhají rodičům seznámit se se zařízením, protože obsahují detailní informace, důležitá telefonní čísla a kontakty, schránky důvěry, které shromažďují cenné názory, náměty, stížnosti, sms zprávy, e-maily, které se využívají především v situacích vyžadujících rychlé řešení, někteří z rodičů volí tuto alternativu jako nejpůsobivější, i tato spolupráce může efektivně fungovat, ale nikdy by neměla nahradit osobní kontakt. Mezi hlavní zásady pro písemný kontakt patří srozumitelnost, stručnost, správnost zvolené formy, pozitivní přístup a nenahrazovat jimi osobní kontakt.

Hlavním rizikem nepřímé spolupráce je neosobnost kontaktu. Právě pro neosobnost kontaktu musí sociální pracovník dbát na to, aby nepřímý kontakt nikdy nenahradil plně ten osobní. Stejně tak jako u přímého kontaktu je důležité, aby rodiče byli ochotni spolupracovat. Také bývá častým jevem, že nepřímá spolupráce bývá vedena jen jedním směrem, a to ze strany zařízení k rodiči, z druhé strany bohužel spolupráce nemusí být účinná.

4.4.1 Rizika spolupráce

Spolupráce s sebou nese mnohá rizika, která jsou většinou spojena se situací rodiny. Spolupráce může být ovlivněna několika faktory, které znesnadňují komunikaci s rodinou. Výčet rizik je jen demonstrativní, v praxi se sociální pracovník může setkat s dalšími bariérami, které mohou komunikaci s rodinou znesnadnit. V praxi se většinou sociální pracovník setkává s kombinací více rizik. Mezi nejčastější rizika spolupráce lze zařadit nedostatek finančních prostředků, neochota rodiny změnit nastalou situaci, strach nebo nepřátelský postoj k úředníkům, nezájem o děti, špatný zdravotní stav, nízká kvalifikace rodiče. [92]

a) Nedostatek finančních prostředků

Lze se setkat zejména v případech, pokud jsou děti umístěny na základě nedostačujících bytových podmínek, nebo nedostatečného materiálního zabezpečení. Pokud se rodina ocitá na hranici chudoby, je možné, že přímá spolupráce bude touto skutečností výrazně ovlivněna (nedostatečné finanční prostředky na dojezd za dítětem do zařízení, rodina

[92] Srov. Interní dokumenty SOS Sluníčko Karlovy Vary.

nemá prostředky na telefonování). Peníze tedy výrazně ovlivňují styk rodiče nejen s dítětem, ale také spolupráci se zařízením.

b) Neochota rodiny přijmou a změnit nastalou situaci

Neochotou rodiny se zejména myslí, neochota spolupracovat na změně situace. Rodina si buď svou situaci nechce přiznat, neuvědomuje, nebo se situací nechtějí nic dělat a jsou se svou situací spokojeni. V tomto případě může docházet ke střetu zájmů mezi zařízením a rodinou. Zařízení, které deklaruje, že chce rodině pomoci, určuje pravidla pro děti, ale i rodiče v nejlepším zájmu dítěte, ale rodiče takové konání odmítají. Se situací, která vedla k umístění dítěte do zařízení, jsou spokojeni a spolupráce s rodinou je v neřešitelné situaci. Sociální pracovník se snaží rodině ukázat jejich nastalou situaci a podpořit ji k její vyřešení, aby mohli co nejdříve fungovat jako rodina.

c) Strach nebo nepřátelský postoj k úředníkům

Rodiče většinou nemají s pracovníky dobré zkušenosti. Spolupráce se zařízením je tím pak výrazně ovlivněna. Rodiče často sociálním pracovníkům nedůvěřují, protože je vidí jako ty, co jim odebrali dítě, toto rozhodnutí berou jako mocenský akt, někdy i trest. Sociální pracovník se k této skutečnosti musí postavit a rodičům dokázat, že mu mohou důvěřovat. Musí rodičům dokázat, že jim chce pomoci, což bývá těžké, protože berou sociálního pracovníka jako trestajícího. Sociální pracovník si tuto skutečnost musí připustit a pracovat také s tím, že umístění dítěte zpravidla není výsledkem jejich svobodné volby. Sociální pracovník si musí získat důvěru rodičů. Pokud nebude spolupráce mezi zařízením a rodinou funkční podepíše se to hlavně na dítěti. K získání důvěry může pracovníkovi pomoci sestavení individuálního plánu, na kterém se budou rodiče podílet a také přednesení práv, která rodiče stále mají. Je důležité, aby si rodič uvědomil, že zůstává stále rodičem i přes umístění dítěte mimo rodinu.

d) Nezájem o děti

Sociální pracovník se ve své praxi setkává s rodiči, kteří o své děti nemají zájem. Přímá spolupráce s nimi tedy není skoro možná, protože sociální pracovník může domluvit schůzku, ale na rodiči je pak poslední krok, a to, jestli na domluvenou schůzku dorazí. Většinou to bývají rodiny, které se o dítě nestaraly, nebo nezajímaly ani po dobu, kdy bylo dítě v rodině stále přítomno. V praxi se ale lze setkat i s rodiči, kteří ztrácí o dítě zájem až v průběhu umístění. Dítě bylo rodiči navštěvováno pravidelně, ale četnost kontaktu začala slábnou s délkou umístění. Stává se tak, že dítě, které bylo navštěvováno denně, rodina navštěvuje jednou za dva týdny a kontakt ochabuje více a více. Zde sociální pracovník naráží zejména na dobrovolnou spolupráci ze strany

rodičů, tedy na to, že rodiče nemají zákonem uloženou povinnost se zařízením spolupracovat.

e) Špatný zdravotní stav

Může nastat v situaci, kdy je rodič umístěn ve zdravotnickém zařízení. Spolupráce, zejména osobní kontakt, je tak s rodičem zcela nemožná. Závisí tak na profesionalitě sociálního pracovníka, ale i na závažnosti onemocnění rodiče, jakou jinou formu komunikace zvolí (telefonní kontakt, sms zprávy).

f) Nízká kvalifikace rodiče

Nízká kvalifikace rodiče komplikuje situaci zejména pokud jsou po rodině požadovány dokumenty k doplnění mapování situace. Může tak dojít k situaci, kdy rodiče si nebudou jisti v tom, co mají zařídit, a komunikace se tím může protáhnout. Může také dojít k tomu, že rodiče nepochopí, co po nich sociální pracovník chce, a tak komunikaci se zařízením ukončí.

4.5 Rodiny dle funkčnosti spolupráce

Rozdělní rodin, které úzce souvisí s rozdělením rodin dle funkčnosti je rozdělení biologické rodiny dle spolupráce se zařízením. V rámci spolupráce jsou rodiny dětí rozděleny do tří kategorií. Rozdělení biologické rodiny v rámci možné spolupráce:

a) Rodiny s reálnou možností návratu dítěte zpět do původní rodiny – do této kategorie patří zejména problémové rodiny, kdy se objevují závažnější poruchy funkcí, ale rodiče se snaží zlepšit svou životní situaci, materiální podmínky, spolupráce s nimi je možná, jelikož pracují na opětovném získání své funkčnosti jako rodina. Předpokládá se, že se do této rodiny dítě po určitém časovém úseku vrátí. S rodinou se pracuje individuálně a spolupráce je chtěná i ze strany rodiny.

b) Rodiny, které dlouhodobě nezvládají starat se o dítě z určitých důvodů – jedná se zejména o dysfunkční rodiny, kde se vyskytuje poruchové až patologické chování, rodiče z těchto rodin často požívají alkohol nebo návykové látky, s těmito rodiči se pracuje alespoň na pravidelném setkávání s dítětem a zároveň se snažíme o nalezení správného řešení složité rodinné situace. U těchto rodin jsou charakteristickou kategorií drogy, alkohol, zmatek, nezájem, úzkost, pohodlí. Spolupráce s rodinou je těžká, většinou změnu podstoupit nechtějí a problém v rodině nepřiznávají. Pokud změna v rodině nastane, netrvá dlouho a situace se vrací zpět k problematickému chování. Tyto rodiny většinou nabízenou pomoc odmítají.

c) Rodiny, u kterých je reálná obava, že by dítě bylo ohroženo na jeho fyzickém, psychickém i mravním vývoji či bylo vystaveno bezprostřednímu nebezpečí – v tomto případě se dá hovořit o spolupráci s afunkčními rodinami. Tyto rodiny jsou charakteristické beznadějí, úzkostí, zanedbáním rodičovské povinnosti, týráním a zneužíváním. V těchto případech se z důvodu obavy, že dítě bude vystaveno jistému psychickému či fyzickému týrání, nedoporučuje návrat do rodiny.

5 Spolupráce ZDVOP SOS Sluníčko Karlovy Vary s rodinou dítěte

5.1 Charakteristika ZDVOP SOS Sluníčko Karlovy Vary

Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc SOS Sluníčko je zřizováno Sdružením SOS dětských vesniček, z tohoto důvodu bych organizaci ráda představila.

Myšlenka SOS dětských vesniček vznikla po 2. světové válce v Rakousku, kdy v důsledku války došlo k obrovský ztrátám na životech a zdraví a mnoho dětí tedy ztratilo své rodiče, a ženy své partnery a manžely. Orgány, které poskytovaly péči i ochranu dětem, byly kvůli špatné ekonomické a sociální situaci plně vytížené. S myšlenkou SOS dětských vesniček přišel poprvé Hermann Gmeiner, který válku zažil přímo na frontě, ale také jako student medicíny při výkonu své praxe. S přesvědčením, že pomoc ohroženým dětem není možná bez láskyplného domova, zformuloval svou představu o SOS vesničce, která stála na čtyřech pilířích matka, sourozenci, dům a vesnička. V roce 1949 se tedy rozhodl založit nejen organizaci, ale také první SOS dětskou vesničku. První vesnička vznikla v rakouském Imstu, kde se později stal Herman Gmeiner ředitelem. Prací ve vesničce byl natolik zaměstnaný, že ukončil své studium medicíny a rozhodl se naplno věnovat jen SOS dětským vesničkám.

Myšlenka SOS dětských vesniček se brzy rozšířila nejen v Rakousku, ale i v dalších zemích Evropy. Kvůli postupnému přibývání počtu SOS dětských vesniček bylo nutné, aby byla uvedena jednotná koncepce, proto v roce 1960 ve Štrasburku vznikla střešní organizace SOS-Kinderdorf International, jejímž prezidentem se stal Hermann Gmeiner. V 60 letech byly založeny první vesničky mimo Evropu, a to v Koreji, Americe a v Africe. [93]

V druhé polovině 60. let v souvislosti s uvolněním politické situace vznikla idea SOS dětských vesniček i v bývalém Československu. Zakladateli byli profesor Jiří Dunovský a profesor Zdeněk Matějíček, kteří aktivně vystupovali proti ústavní péči.[94] Sdružení se v bývalém Československu těšilo u veřejnosti veliké popularitě, ve veřejné sbírce bylo na stavbu prvních dvou vesniček vybráno 20 miliónů korun. První vesničky u nás se otevřely v letech 1969 v Karlových Varech-Doubí a 1973 ve Chvalčově, obě ale byly v roce 1974 nuceně převedeny pod pravomoc státu. Činnost vesniček byla

[93] Srov. BLOG SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK. Historie [online]. [cit. 2018–02-15].
[94] Srov. BLOG SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK. Historie 2 [online]. [cit. 2018–02-15].

obnovena až v roce 1991 a v roce 1993 se Sdružení SOS dětských vesniček stalo součástí mezinárodní organizace SOS Children´s Villages International. V roce 2003 byla u nás otevřena poslední dětská vesnička v Brně – Medlánkách. [95]

ZDVOP SOS Sluníčko Karlovy Vary je umístěno v areálu SOS dětských vesniček – Doubí, která se může pyšnit tím, že je to první vzniklá vesnička v České republice. První budova zařízení Sluníčka byla v Karlových Varech otevřena k prvnímu červnu roku 2013, v červenci téhož roku dostalo zařízení pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Zřizovatelem je Sdružení SOS dětských vesniček se sídlem v Praze. Kapacita zařízení činní osm míst, určených pro děti od narození do osmnácti let. O děti pečují 4 denní, a 2 noční pečovatelky, které se mění v pravidelných směnách po pěti a čtyřech dnech, které jsou vykonávány dvanáct hodin denně. Kromě pečujících tet pracují s dětmi i další odborníci jako sociální pracovnice, pediatr, psycholog, psychiatr a podle individuálních potřeb se okruh spolupracujících může rozšířit i o další. Samozřejmostí je i neustálý kontakt s pracovníky OSPOD, kdy je tato spolupráce i právně upravena.

První děti do tohoto zařízení byly přijaty ihned červenci 2013 a v říjnu byla kapacita plně naplněna. Od té doby je zařízení v nepřetržitém provozu a po většinu roku je jeho kapacita naplněna. Také z důvodu dlouhodobé obsazenosti zařízení bylo v říjnu roku 2014 otevřeno SOS Sluníčko II. Toto odloučené pracoviště je taktéž umístěno v areálu SOS dětských vesniček a má stejnou kapacitu.

5.2 Příklady z praxe

V kapitole budou uvedeny tři případové kazuistiky z konkrétního zařízení. Kazuistiky, jsou rozděleny dle kategorií, které nám poukazují na funkčnost rodiny a možnost navrácení dítěte zpět do rodiny. Příklady z praxe mapují oblast spolupráce a je na nich poukázáno na formy a rizika, které spolupráci s rodinou zkomplikovaly.

Kvůli zachování ochrany osobních údajů a anonymity klienta, jsou údaje pozměněny.

Kategorie č. 1 Rodiny s reálnou šancí návratu dítěte zpět do původní rodiny

Případová studie č. 1

Jméno: Dvojčata Karel a Jakub

Umístěni do zařízení: červenec 2017, ve věku 9

[95] Srov. BLOG SOS DĚTSKÝCH VESNIČEK. Historie 2 [online]. [cit. 2018–02-15].

RODINNÁ ANAMNÉZA

Chlapci se narodili mimo manželství rodičů, rodiče spolu žili jako partneři. Matka rodinu opustila, když bylo chlapcům krátce pět let. Matka se narodila roku 1983 a do odchodu od rodiny byla nezaměstnaná. Bližší informace a matce nejsou známy. Otec se narodil v roce 1975 a pochází z úplné fungující rodiny, vyrůstal jako jedináček. O rodiče přišel ve věku 35 let, bližší rodinu nemá. Otec po odchodu matky dětí zůstal tedy na péči o děti úplně sám. Otec se o děti vždy pečlivě staral a měl s nimi velmi blízký vztah. Pravidelně docházel do práce, aby byla rodina zajištěna. V současné době pracuje jako dělník ve výrobě v Karlových Varech. Rodina již dříve žila na pokraji chudoby, ale hranice se přehoupla k nedostačujícím podmínkám v tuto chvíli poprvé.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Karel a Jakub jsou velice milí a aktivní chlapci. Při příchodu plakali, ale po přijetí do kolektivu se situace uklidnila. Ostatní děti jim pomáhaly se v zařízení adaptovat a chlapci si rychle přivykli, jak na pečovatelky, tak také na děti, s kterými později trávili čas rádi. Jsou slušně vychováni a z rodiny mají dobré vzorce chování a jednání. Dvojčata mají k sobě velmi blízký vztah a všechny záležitosti konají společně. Oba společně žili v domácnosti pouze s otcem, který se o ně po odchodu matky staral sám od pěti let. Chlapci nemají žádné bližší příbuzné, o prarodiče ze strany otce přišli a příbuzní ze strany matky jsou buď neznámí nebo nejeví o děti zájem. Chlapci se dostali do zařízení v červenci roku 2017, ve věku devíti let. Byli umístěni na dohodu s otcem, který sám vzhledem k tíživé situaci vyhledal pomoc zařízení. Rodina se nacházela v nelehké situaci, kdy otec, vzhledem k péči o dvě děti, nezaplatil elektřinu, a tak mu byla odpojena. Rodina se již dříve nacházela na okraji chudoby, ale otec situaci vždy vlastními silami vyřešil. Nynější situace už nebyla řešitelná, a tak umístil děti do zařízení na přechodnou dobu, než bude schopný se o ně znovu plnohodnotně postarat.

SPOLUPRÁCE SE ZAŘÍZENÍM

Délka spolupráce: necelý měsíc

Již od začátku bylo jasné, že spolupráce bude směřovat k návratu zpět do rodiny. Otec věděl, že situace je lépe vyřešitelná společnými silami se zařízením. Otec od začátku se zařízením úzce spolupracoval. Vzhledem k pracovnímu úvazku v Karlových Varech se s dětmi vídal denně, a dokonce je každé ráno v zařízení vyzvedl a odvezl do školy. Jeho přímý kontakt s dětmi napomáhal i ke spolupráci se sociální pracovnicí v zařízení. Pokud se jednalo o dny, kdy otec nebyl pracovně v Karlových Varech, volal dětem,

nebo sociální pracovnici a ptal se, jak se děti mají. Kontakt byl tedy opravdu každodenní, a i to pomohlo k rychlému vyřízení situace. Děti se zpět k otci vrátily po necelém měsíci, kdy otci pomohl jeho nadřízený v práci splatit dluh na energii. Otec se syny na zařízení často vzpomínají a povídají si o tom, co jim zařízení dalo a jakým směrem je navedlo myslet a jaké hodnoty jsou v životě důležité, které by měli upřednostňovat. S matkou se vzhledem k situaci a nezájmu vůči dětem nespolupracovalo.

Shrnutí případové studie:

Vzhledem k ochotě a dobrovolné spolupráci otce se zařízením se situaci povedlo vyřešit ve velice krátké době. Vyřešení napomáhal fakt, že děti byly umístěny na základě dohody o umístění s otcem, a tak si byl otec sám vědom situace, kterou musí vyřešit. Kontakt s otcem byl zejména přímý, jednalo se o osobní kontakt, tedy návštěvy dětí a odvoz dětí do školy. Otec komunikoval nejen s dětmi, kdy byl zjevný zájem o děti, ale také se sociální pracovnicí. Při mapování jejich rodinné situace byl vždy ochoten dodat všechny důležité dokumenty. V tomto případě nebyla sociální pracovnicí shledána žádná bariéra, která by bránila k vyřešení situace. I přes špatnou finanční situaci rodiny, nebyl tento fakt shledán jako riziko, které by bránilo komunikaci. A to především protože ochota otce spolupracovat, společně se zájmem o děti byly mnohem větší než riziko, které mohlo spolupráci potencionálně bránit.

Kategorie č. 2 rodiny se závažnějšími poruchami funkcí

Případová studie č. 2

Jméno: Patrície

Umístěna do zařízení: červen 2017, ve věku 13 let

RODINNÁ ANAMNÉZA

Patrície byla v novorozeneckém věku adoptována, proto uvádím informace o rodičích, kteří ji mají v péči.

Matka pochází z rodiny s uspořádanými poměry. Narodila se v roce 1974, vystudovala zdravotnickou školu, ale v oboru nepracovala. Byla vychovávána jako jedináček. Bylo jí řečeno, že nemůže mít vlastní děti, proto adoptovala Patrícii společně se starší sestrou. Později se jí narodilo vlastní dítě, které má společně s otcem, s kterým vychovávají Patrícii. Otec se narodil v roce 1972, vyučil se v oboru automechanik a nyní má vlastní dílnu. Otec pochází z úplné rodiny. S partnerkou společně žijí od

dvaceti let. Patrície má dvě sestry. Michaela, vlastní, starší sestra, byla adoptována společně s Patrícií. Narodila se v roce 2002 a trpí lehkou mentální retardací. Další sestrou je Markéta, narozena v roce 2012. Markéta je před oběma sestrami upřednostňována, především proto, že je to vlastní dcera rodičů, která se jim narodila dlouho po adopci dívek.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Pobyt v zařízení bere jako dočasné řešení, avšak je za tuto situaci ráda. Do zařízení je dostala na popud OSPOD, kde bylo v rodině shledáno psychické a fyzické týrání. S rodinou OSPOD spolupracoval již delší dobu, ale situace vygradovala ve chvíli, kdy byla Patrície matkou zmlácena opaskem od kalhot až do krve. Matka po celou dobu tvrdila, že si to Patrície zasloužila a že se jen snaží z ní udělat lepšího člověka, než byla její biologická matka (narkomanka a kleptomanka). Patrície byla velmi ochotná, pečlivá a hodná dívka, z psychologického hlediska tam byl možný nějaký problém, ale vzhledem k přímému zákazu matky podrobovat jakémukoliv psychologickému vyšetření, nebo jen kontaktu s psycholožkou, nebylo možné problém odhalit. Patrície byla kolektivem přijata a ostatní klientky ZDVOP si oblíbila.

Často ale trpěla depresemi, po nocích brečela. Byla emočně labilní, což se projevovalo chováním, kdy se z dívky veselé stávala dívka, která neměla o nic zájem a tvrdila, že ji nikdo nemá rád.

SPOLUPRÁCE SE ZAŘÍZENÍM

Délka spolupráce: 4 měsíce

Po celou dobu umístění byla spolupráce velice komplikovaná. Již od začátku dala matka najevo, že s umístěním Patrície v zařízení nesouhlasí. Dle ní byla pracovníky OSPOD dotlačena k souhlas k umístění. Matka měla neustálé výhrady k pobytu Patrície v zařízení. Všechny orgány, které byly činné v případu považovala za zaujaté a neprofesionální. V prvotní fázi podala stížnost na jednání OSPOD, vzhledem k nátlaku, který na ní byl dle jejího vyjádření vyvíjen k umístění Patrície do zařízení. Styk s psycholožkou zařízení matka po emailu zakázala ve chvíli, kdy se dozvěděla, že paní psycholožku z minulosti zná a prý je vůči rodině zaujatá, a tak si nepřeje jakýkoliv kontakt. Spolupráce tedy byla nelehká, matka na jakýkoliv podnět reagovala křikem, nadávkami a hádkami. Při návštěvách byla matka manipulativní, snažila se Patrícii podnítit k tomu, aby přiznala, že si výprask zasloužila a že to dělá pro její dobro. Návštěvy byly několikrát ze strany sociální pracovnice ukončeny, jelikož matka reagovala agresivně nejen na stranu Patrície, ale i sociální pracovnice. Patrícii bylo

matkou zakázáno nosit oblečení, které patřilo zařízení i přes to, že se Patrícii velice líbilo a měla z něj radost. Několikrát se matka na Patriciin účet vyslovila, že vypadá jako lehká holka a že se stále více podobá biologické matce. Dále bylo Patrícii písemně zakázáno v zařízení používat jakoukoliv kosmetiku, co se týče i deodorantů. Také nesměla nosit šperky, všechny zákazy byly písemně dány emailem. Návštěvy matky byly pro Patrícii stresující, před každou návštěvou byla nervózní a po návštěvách jí bývalo i celý den špatně, po každé návštěvě odpočívala na pokoji. Po spolupráci OSPOD a zařízení se podařilo umístění Patrície přesunout jako předběžné opatření, takže se podařilo setkání Patrície s psychiatrem, kde Patrície uvedla, že slyší hlasy v hlavě a psychiatrem byl doporučen pobyt v diagnostickém ústavu. Matka se ale orientovala v zákonech, a tak věděla, že Patriciin pobyt může ukončit, a tak ihned učinila. Patrície se vrátila zpět do rodiny a spolupráce se zařízením tak byla ukončena. Ze spolupráce zařízení s OSPOD bylo nadále zjištěno, že byla ukončena i spolupráce OSPOD s rodinou, kdy matka po odchodu Patrície ze zařízení nevpustila pracovníky do bytu. Spolupráce s otcem nebyla o nic lepší, byl pod manipulací matky, a tak se v její přítomnosti nijak nevyjadřoval. V případech, kdy by s pracovnicí sám, byl přístupnější. Několikrát se ptal na to, jak se Patrície má a jak zvládá pobyt v zařízení. Bez přítomnosti partnerky, byl také ochoten říci, jak zvládají celou situaci oni, bohužel bylo těchto situací málo, a tak spolupráce s otcem nebyla kvalitní. Po ukončení spolupráce bylo o na vedoucí sociální pracovnici podána stížnost ze strany matky na neprofesionální jednání, stížnost se zejména vztahovala na nedostatečné seznámení se s řádem zařízení a vyzvídání věcí, do kterých zařízení nic není (reakce na mapování situace rodiny, vzhledem k výdělku otce). Dále se vyjádřila, že v zařízení se jen lže a že v pracovníky neměla důvěru, protože jí zatajovali skutečnosti a neposlouchali její příkazy, co se výchovy týče. Po ukončení spolupráce byl tedy kontakt úplně ztracen.

Shrnutí případové studie:

V tomto případě byla spolupráce s rodinou ovlivněna především neochotou rodiny změnit nastalou situaci, kterou lze shledat v tvrzení matky, že v jejich rodině, není jí shledán žádný problém. Spolupráce je ovlivněna také nedůvěrou a negativním postojem k úředníkům. Ten lze vidět zejména ve vyjádření matky v nedůvěru sociální pracovnice ZDVOP, ale také k celému postupu OSPOD. K vyřešení situace nepomáhala ani neochota matky spolupracovat s OSPOD a s psychologem zařízení. Stejně tak lze toto riziko bránící k spolupráci shledat, kdy byla matkou podána stížnost na pracovnici ZDVOP. Matka byla při přijetí Patrície do zařízení seznámena s pravidly zařízení a

s právy, které má. Toto seznámení ji však přišlo nedostačující, a i to vedlo k podání stížnosti. Matka se zařízením nespolupracovala ani na posuzování a hodnocení životní situace rodiny, kdy je povinností sociální pracovnice mapovat situaci rodiny. Matka odmítala dodat dokumenty, které sociální pracovnice k zmapování situace potřebovala. V této případové studii lze shledat kombinaci více rizikových faktorů, kterými je spolupráce s rodinou ovlivněna.

Kategorie č. 3 rodiny, kde je reálná obava ohrožení mravního, psychického či fyzického stavu dítěte

Případová studie č. 3

Jméno: Nela

Umístění do zařízení: srpen 2017, ve věku 11 let

RODINNÁ ANAMNÉZA

Matka narozena v roce 1971, pracuje jako dělnice ve výrobě. Pochází z úplné rodiny a má dva sourozence. Matka upřednostňuje své zájmy před zájmy dětí. Sebeláska pravidelně vítězí nad mateřským citem. Potřebuje uspokojit své potřeby, a to i na úkor dětí, což dosvědčuje i fakt, že byly děti před příchodem Nely do zařízení umístěny v pěstounské péči babičky ze strany matky. Otec Nely je pro zařízení neznámý. Matka Nely však žije ve společné domácnosti s přítelem již od roku 2013. Přítel matky se narodil v roce 1969, pracuje jako dělník ve výrobě. Otec byl dříve trestaný za zneužití nezletilé dívky. Sazba trestu činila 6 let. Nela má další 3 sourozence. Sestra Barbora, narozena v roce 1997, pracuje jako prodavačka. Nebyla umístěna do pěstounské péče babičky, protože v té době již dosáhla zletilosti. V současnosti již vede samostatný život. Sestra Lucie, narozena v roce 2001. V péči matky. Později v pěstounské péči babičky. Při umístění Nely do zařízení, umístěna do zařízení v Plzni. Nebyla umístěna společně se sestrou, jelikož je středně těžce mentálně retardována. Bratr Tomáš, narozen 2004. V péči matky. Stejně jako sestry později v pěstounské péči babičky. Ještě před umístěním sester do zařízení, umístěn v nápravném zařízení, poté v diagnostickém ústavu v Plzni.

OSOBNÍ ANAMNÉZA

Nela je na svůj věk velmi vyspělá. Vzhledem vypadá tak na 15 let, menstruuje od 10 let, prsa má veliká. Postavou subtilnější, což pramení z nepravidelné a nekvalitní stravy. Do zařízení přišla v 11 letech, těsně před 12 narozeninami. Důvodem umístění bylo

podezření na sexuální zneužívání ze strany partnera matky. Umístěna do zařízení nebyla jen Nela, ale také její sestra, kde podezření bylo také. I přes to, že Nela nežila ve společné domácnosti s matkou a jejím partnerem, stále s nimi trávila většinu svého času a některé noci trávila společně s nimi. Nela v zařízení v souvislosti k situaci začala mít pocit viny za umístění v zařízení. Pocity viny se projevovaly zejména tím, že Nela opakovaně plakala, že všem ubližuje, nikdo ji nemá rád a že za rozpad rodiny může právě ona, často také opakovala, že jen přidělává matce starosti. Byla dlouhodobě zahlcena rodinnými problémy, což s sebou neslo citová traumata. Nela byla několikrát v zařízení vyšetřována psycholožkou, také byla vyšetřena gynekologem. Na gynekologii se zjistilo, že sexuální kontakt s otcem opravdu byl. Nela nebyla panna a při odběru vzorku se našla DNA partnera matky. Lékařskou zprávou bylo sexuální zneužívání potvrzeno. Nela i přes častý kontakt s psycholožkou o situaci nemluvila, ze zprávy je zřejmé, že se situaci snažila vytěsnit. Po delším kontaktu bylo zjištěno, že Nela cítí k partnerovi matky větší citovou náklonnost, než by měla a byl ji diagnostikován elektřin komplex.

Přes den to po většinu času bylo veselé děvče, avšak v noci ji trápily špatné sny a pomočovala se. Během pobytu v zařízení se změnilo i její chování. Ze začátku to bylo zakřiknuté děvče, které skoro nepromluvilo, později se z ní stala dívka, která neustále někoho provokovala, sváděla kluky, jak v zařízení, tak přes internet.

SPOLUPRÁCE SE ZAŘÍZENÍM

Délka spolupráce: 4 měsíce

Spolupráce s matkou byla komplikovaná. Matka byla velice podezřívavá, většinu času pod kontrolou a manipulací partnera. Pokud se jednalo o administrativní záležitosti, kdy šlo jen o podpis k souhlasu, nebyl ve spolupráci problém. Stejně tak ochotně dodávala dokumenty, které byly k umístění Nely potřeba. I přes umístění Nely v zařízení zůstala matce všechna práva, a tak musela souhlasy, které se týkaly zejména školy, jít přes ní. Matka byla pravidelně obeznamována s prospěchem Nely ve škole, s pravidelnými akcemi i s jejím vývojem. Spolupráce vždy vázla ve chvíli, kdy se jednalo o komplikovanější záležitosti. Matka byla pod silným tlakem partnera a pokud se jednalo o zjištění současné situace opakovala stále dokola stejné naučené fráze. Kontakt s matkou byl zejména telefonický, v těchto případech bylo zřejmé, že u každého telefonátu je v přítomnosti partnera, který ji poslouchá a našeptává, co má říkat. Pokud se ředitelka zařízení nedala odbýt naučenou frází, matka reagovala agresivně a odmítala se o situaci dále bavit. Stejně tak se odmítala bavit o sexuálním zneužívání, o tomto

tématu vůbec nekomunikovala a kontakt vždy skončila. Návštěvy Nely a matky byly asistované, jelikož bylo podezření, že by se mohla stýkat s otcem. Matka i přes asistence některé z pracovnic ze zařízení silně Nele podsouvala názory a vysvětlovala jí, co musí u soudního procesu říci, aby mohla zpátky domů. Zejména i proto byly návštěvy asistované, několikrát byla návštěva předčasně ukončena kvůli nevyhovujícímu chování matky, také kvůli snaze porušit soudní zákaz styku Nely a otce. Nezřídka se na návštěvách stávalo, že matka přemlouvala pracovnice, ať může Nela otci alespoň zavolat, aby slyšela jeho hlas. Jelikož byla Nela do zařízení umístěna na základě soudního rozhodnutí, byl upraven i styk s otcem, a to takovým způsobem, že byl v celé míře zakázán. Ani jeden z rodičů ale tento zákaz nerespektoval a pořád hledali, jak vymyslet další lest, pokud ta předešlá vyšla najevo. Nela si na facebooku s otcem psala, i přes zřejmý zákaz soudu. Situaci s otcem se podařilo vyřešit, ale dále bylo podezření, že si spolu stále dopisují přes matčin profil. Matka jejich kontakt podporovala a celou situaci popírala. Podle ní v rodině žádný problém nebyl, a byl to pouhý výmysl babičky, u které byly v pěstounské péči.

Spolupráce otce a zařízení nebyla, ale i tak jsou skutečnosti, které by měly být popsány. V souvislosti s vyšetřováním byl sexuální kontakt mezi matčiným partnerem a Nelou potvrzen. Podle výpovědi sourozenců na policii je oni, ale i matka několikrát při činu přistihli. Podle psychologické zprávy, byl partner do Nely zamilovaný a jejich vzájemný citový vztah byl opravdový. Policie také předala informace, které vedly ke zjištění, že otec si nejdříve vyhlédl Nelu a pak až kontaktoval její matku. V době, kdy si partner Nelu vyhlédl, jí bylo 9 let. S matkou Nely žije jen kvůli Nele a matka mu ji poskytuje, aby s ní partner zůstal. Po zjištění, že partner matky už za zneužívání trestán byl, byla Nela přesunuta do dětského domova, také v areálu dětské vesničky. Ředitelka zařízení shromáždila důležitou dokumentaci a všechny výpovědi související s případem a záležitost se přesunula na dětský domov. Případ je stále v řešení. Ale dle dětského domova probíhá spolupráce stále komplikovaně, otec opětovně porušuje soudní rozhodnutí a s Nelou je v kontaktu. Nela nicméně zákaz nerespektuje stejně a po většinu času je první, která dá podnět ke kontaktu. Matka stále, i přes zjištěné informace situaci popírá.

Shrnutí případové studie:

Na této kazuistice lze shledat riziko neochoty rodiny spolupracovat na změně situace. Matka se zařízením nespolupracovala a všechna snaha sociální pracovnice, která směřovala k pomoci a k vyřešení situace, byla marná. Lze také shledat nedůvěru

v úředníky, kdy zde lze hovořit o nerespektování úředníků jako partnerů. Rodina, nerespektovala nejen pravidla ZDVOP, ale nerespektovala také soudem daná rozhodnutí. Neochota, stálé porušování pravidel a zjištěné informace o partneru matky vedly k přesunutí vyřešení záležitosti na dětský domov.

5.3 Diskuze

Spolupráci s rodinou zavedla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí a souvisejících zákonů, provedená zákonem č. 401/2012 Sb., která nabyla účinnosti 1. 1. 2013, která zavedla povinnost spolupracovat s rodinou dítěte a poskytnout této rodině pomoc při vyřizování a zajišťování záležitostí týkajících se dítěte, zajistit jim terapii, nácvik rodičovských a dalších dovedností, které rodič nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nezbytně potřebuje pro péči a výchovu dítěte, a to v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte zpracovaným orgánem sociálně-právní ochrany. Vzhledem k povinnosti spolupráce s rodinou, se může zdát, že strohá úprava rámce spolupráce se jeví jako nedostatečná. Sociální pracovníci se ve své praxi mohou setkávat se situacemi, kdy nejsou řádně proškoleni, či vzděláni k poskytnutí řádné pomoci rodině. K tomuto tématu se vyjadřuje ve své knize také Matoušek O., který tvrdí, že: *„Sociální pracovník v ČR zatím nemá pro systematičtější práci s rodinami vytvořeny ani dva základní předpoklady, nemá speciální školení pro poradenskou, resp. terapeutickou práci“*[96]Sociální pracovník je tak povinen poskytovat poradenskou činnost, která úzce souvisí s rodinným poradenstvím a není k tomu profesionálně vzdělán. Strohá úprava povinnosti spolupracovat také nedává žádné opěrné body pro sociálního pracovníka, které by mu mohly sociální práci s rodinou ulehčit. Je tak zcela na sociálním pracovníkovi, jeho profesionalitě, zkušenostech a dovednostech, jak bude s rodinou spolupracovat. V roce 2013 byla zavedena povinnost ZDVOP spolupracovat s rodinou, ale opačně vedená spolupráce dána nebyla, takže vše na straně rodiče je dobrovolné. Lze tady shledat další nedostatek, se kterým se sociální pracovník ve své práci setkává. Pokud není rodič motivován ke spolupráci se zařízením, není ochoten svou situaci změnit, sociální pracovník tak naráží na veliký nedostatek v právní úpravě, a to v to, že není v jeho silách tuto neochotu nijak uchopit. V kazuistice č.1 lze shledat, že ochota rodiče spolupracovat je k vyřešení rodinné situace podstatná*.“ Vzhledem k ochotě a dobrovolné spolupráci otce se zařízením se situaci povedlo vyřešit ve velice*

[96] MATOUŠEK, Oldřich, 2008. Metody a řízení sociální práce. str.50

krátké době. Vyřešení napomáhal fakt, že děti byly umístěny na základě dohody o umístění s otcem, a tak si byl otec sám vědom situace, kterou musí vyřešit.“ Otec se zařízením komunikoval a byl ochoten plnit všechny povinnosti, které spolupráce se ZDVOP přináší*: „Otec komunikoval nejen s dětmi, kdy byl zjevný zájem o děti, ale také se sociální pracovnicí. Při mapování jejich rodinné situace byl vždy ochoten dodat všechny důležité dokumenty. V tomto případě nebyla sociální pracovnicí shledána žádná bariéra, která by bránila k vyřešení situace.“* V tomto případě fungovala spolupráce na obou úrovních, jak přímé, tak i nepřímě, což je pro dobrou spolupráci a vyřešení nastalé situace nezbytné. Pokud je rodič motivován ke spolupráci a je ochoten plnit podmínky ZDVOP, mohou se eliminovat i rizika, která v jiných případech spolupráci komplikují: *„I přes špatnou finanční situaci rodiny, nebyl tento fakt shledán jako riziko, které by bránilo komunikaci. A to především protože ochota otce spolupracovat, společně se zájmem o děti byly mnohem větší než riziko, které mohlo spolupráci potencionálně bránit.“*. U kazuistik 2,3, lze shledat, že riziko neochoty spolupracovat se zařízením, může být největší komplikací k vyřešení situace dítěte.

V kazuistice č.2 bylo riziko neochoty přijmout nastalou situaci a spolupracovat se zařízením na její změně, propojeno s rizikem nedůvěry v pracovníky. Jednalo se jak o nedůvěru v pracovníky ZDVOP, ale také OSPOD a interního psychologa ZDVOP. Tyto bariéry znesnadňovaly práci sociálnímu pracovníkovi*: „Spolupráce je ovlivněna také nedůvěrou a špatným postojem k úředníkům. Ten lze vidět zejména ve vyjádření matky v nedůvěru sociální pracovnice ZDVOP, ale také k celému postupu OSPOD. K vyřešení situace nepomáhala ani neochota matky spolupracovat s OSPOD a s psychologem zařízení. Stejně tak lze toto riziko bránící k spolupráci shledat, kdy byla matkou podána stížnost na pracovnici ZDVOP.“* Stížnost, kterou matka podala na sociální pracovnici, se týkala zejména nedostatečného informování o řádu, právech a povinnostech, které se s pobytem v zařízení pojí. Dále matka ve stížnosti narážela na neprofesionální přístup sociální pracovnice, kdy se doptávala na informace, které vedly k mapování a hodnocení životní situace matky*.“ Matka byla při přijetí Patrície do zařízení seznámena s pravidly zařízení a s právy, které má. Toto seznámení ji však přišlo nedostačující, a i to vedlo k podání stížnosti. Matka se zařízením nespolupracovala ani na posuzování a hodnocení životní situace rodiny, kdy je povinností sociální pracovnice mapovat situaci rodiny. Matka odmítala dodat dokumenty, které sociální pracovnice k zmapování situace potřebovala“*. Zde můžeme shledat problém nedostatečné právní úpravy. ZDVOP má zpracovány Standardy kvality, kde se může o práva a povinnosti,

které jsou rodičům uděleny opřít, ale rodiči tato úprava může přijít nedostačující a sociální pracovník se nemá na co odvolávat. Větší riziko bych ale viděla v nedostatečné právní úpravě a povinnosti spolupráce rodiče se zařízením. Tato chybějící povinnost nás bude provázet i při kazuistice č.3. Po matce byla vyžadována součinnost a dodávání potřebných, dokumentů a informací ke zpracovávání IP, hodnocení životní situace. Matka ale nebyla ochotna přijmout nastalou situaci, se ZDVOP spolupracovat a vynakládat součinnost při řešení situace, a tak se spolupráce dostala do mrtvého bodu. Ze strany matky nebyla žádná povinnost se zařízením spolupracovat, a tak na spolupráci neparticipovala. Pokud se nemá sociální pracovník o co opřít (povinnost rodiče spolupracovat), lze shledat, že rizika, která spolupráce přináší (zejména neochota přiznat/přijmou nastalou situaci a nedůvěra v pracovníky), převládají a rodina není motivována na vyřešení rodinné situace. V kazuistice č.2 lze zpozorovat, že nefungovala přímá, ani nepřímá spolupráce. Ze strany matky tedy neprobíhala spolupráce ani na jedné úrovni, která by vedla ke změně situace.

V případové studii se opět objevuje neochota matky spolupracovat na změně situace: *„Na této kazuistice lze shledat riziko neochoty rodiny spolupracovat na změně situace. Matka se zařízením nespolupracovala a všechna snaha sociální pracovnice, která směřovala k pomoci a k vyřešení situace, byla marná“*. V tomto případě byla všechna snaha sociální pracovnice matkou ignorována. Přímá spolupráce byla ovlivněna riziky a nefungovala, nepřímá spolupráce fungovala jen pokud se netýkala situace, kvůli které byla Nela do zařízení umístěna. Nepřímá funkční spolupráce byla pouze ve chvíli, kdy měla matka podepsat náležitosti do školy. Povinnosti spojené s umístěním Nely ustavičně porušovala (i přes ukončení návštěv, omezení návštěv). Pří této spolupráci bylo větším rizikem nedůvěra v pracovníky. V tomto případě se jednalo o nerespektování ZDVOP jako partnera*.“ Lze také shledat nedůvěru v úředníky, kdy zde lze hovořit o nerespektování úředníků jako partnerů. Neochota, stálé porušování pravidel a zjištěné informace o partneru matky vedly k přesunutí vyřešení záležitosti na dětský domov.“* Přitom partnerský vztah rodiče a ZDVOP je pro vyřešení situace nezbytný. Důležitost vzájemného respektu zdůrazňuje i manuál implementace Standardů kvality sociálně-právní ochrany, vydaný MPSV. Cílem spolupráce je pak vytvoření co nejlepších podmínek pro jeho rozvoj a zároveň vytvoření partnerského vztahu založeného na vzájemném respektu, důvěře a otevřenosti.[97] Respekt a partnerský

[97] https://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf

vztah je nezbytný pro nejlepší zájem dítěte. Jakákoliv nespolupráce mezi ZDVOP a rodičem dítěte se negativně podepíše hlavně na dítěti. Sociální pracovník a rodiče jsou považováni za rovnocenné a vzájemně nezastupitelné partnery, kteří mají své role, funkce a úkoly.

Z legislativního vývoje ZDVOP můžeme zhodnotit, že se strohá úprava vyvíjí správným směrem. Osobně ji neshledávám jako dostačující, ale oproti začátkům je právní ukotvení zařízení ideálnější. Povinnost spolupráce je na poli působnosti stále novinkou a sociální pracovník tak při aplikaci poukáže na svou profesionalitu a nabyté zkušenosti a dovednosti. Do budoucna by podle mě byla potřeba spolupráci s rodinou lépe a podrobněji definovat. Důležitost přikládám také tomu, aby i rodina byla povinna spolupracovat se ZDVOP. Z kazuistik je zřejmé, že pokud rodič není motivován ke spolupráci se sociálním pracovníkem, může být veškerá snaha ze strany ZDVOP zbytečná.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zmapovat spolupráci biologické rodiny a zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. K naplnění cíle jsem si stanovila dva dílčí cíle.

Prvním cílem bylo zjistit možnosti a formy spolupráce, které jsou při spolupráci s rodinou využívány. Druhým dílčím cílem bylo zjistit, jaká rizika, bariéry spolupráce s rodiči přináší a se kterými se sociální pracovníci, kteří s rodinou spolupracují, setkávají.

U prvního cíle jsem dospěla k závěru, že se spolupráce dělí zejména na přímou a nepřímou. Přímá spolupráce je pak samotný osobní kontakt s biologickým rodičem, nebo jinou osobou odpovědnou za výchovu dítěte. Nepřímá spolupráce je využívána zejména pro rychlejší vyřešení problému, nikdy by ovšem neměla nahradit spolupráci přímou. Za správné použití a rovnocenné vyvážení mezi formami spolupráce odpovídá sociální pracovník.

Druhým cílem bylo zmapovat bariéry, které s sebou spolupráce s rodinou přináší. U tohoto cíle jsem dospěla k závěru, že hlavními riziky jsou osobností charakteristiky rodičů, které jsou často důvodem poruchy funkcí v rodině. Mezi osobnostní charakteristiky, které pak brání spolupráci, bychom mohli zařadit neochotu rodičů spolupracovat, nezájem o dítě, ale také třeba osobní anomálie rodičů, nebo neschopnosti rodičů řešit problémy vlastními silami, problémem může také být nedůvěra rodiče ke straně úředníků.

Práce byla doplněna případovými studiemi. Soubory byly vybrány záměrným výběrem. Kritériem byla dostupnost informací a osobních dokumentů dětí. Na případových studiích je ukázáno, do jakých kategorií se biologičtí rodiče během spolupráce zařazují. S rodiči se musí spolupracovat specificky a individuálně. Pro lepší přehlednost jsou biologičtí rodiče rozděleni do tří typů. Tyto typy pro lepší přehlednost jsou před případovými kazuistikami lépe přiblíženy. První kategorií jsou rodiny, kde je reálná možnost na umístění dítěte zpět do rodiny, druhou kategorií jsou rodiče, u kterých se objevují závažnější poruchy ve výchově dítěte. Působí na dítě nevhodným vzorcem chování a je nutná větší korekce rodičů. V této kategorii je nutná i větší spolupráce s odborníky, návrat do rodiny je nejistý. Do třetí kategorie můžeme zařadit rodiny, které vývoji dítěte prokazatelně škodí. S návratem dítěte do rodiny je spojeno vysoké riziko pravděpodobnosti, že dítě bude ohroženo na svém mravním, psychickém i fyzickém vývoji. Samotné kazuistiky přibližují spolupráci ZDVOP s rodinou,

poukazují, v jakých případech může být spolupráce funkční a naopak, v jakých případech se vyskytují bariéry, které se jeví vzhledem k nedostatečné právní úpravě, jako neřešitelné.

Z předchozích kapitol vyplývá, že spolupráce s rodiči musí být individuální. Spolupráce s biologickou rodinou je složitá, a proto by měla být vedena podle stanovených pravidel. Pokud budou pracovníci pravidla dodržovat, je reálně možné, dosáhnout vytyčeného cíle. K úspěšnosti vytyčeného cíle je důležité postupně odstraňovat bariéry, které v komunikaci s rodinou jsou. Dle mého názoru je velice důležité, aby pracovník získal důvěru rodiče. Pokud se tak nestane, je reálné riziko, že rodič se k pracovníkovi stavět negativně kvůli špatným zkušenostem. Pokud budeme neustále rodiči připomínat jeho selhání, uvízneme na mrtvém bodě a nepovede se nám navázat partnerský vztah. K partnerskému vztahu je nutné podpořit rodiče, aby si uvědomil své selhání a chtěl celou situaci změnit. Ke splnění cíle je nutností motivace rodiče nastalou situaci změnit a ochotně se podílet na řešení problému.

Spolupráce zařízení a rodiny je stěžejním kamenem pro příznivý vývoj dítěte. Pracovník by se měl snažit o navázání spolupráce s biologickou rodinu, ať už je reálná šance, že se dítě vrátí zpět do původní rodiny, nebo nikoliv.

Použité zdroje

Knižní zdroje:

1. BARVÍKOVÁ, J., PALONCYOVÁ, J., MACHOVÁ, J. *Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc - umísťování dětí, podmínky péče o děti, financování provozu*. Praha: VÚPSV, 2012. ISBN 978-80-7416-100-1.
2. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3673-925.
3. BOŤOVÁ, A. *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada - poradenské centrum, 2008. ISBN 978-80-254-3353-9.
4. BUREŠOVÁ, P., POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. ed. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-013-4.
5. KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.
6. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978–80–7367–502–8.
7. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.
8. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-807-3673-680.
9. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-736-7002-X.
10. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8.
11. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
12. MOTEJL, O. *Rodina a dítě: sborník stanovisek veřejného ochránce práv*. Brno : Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. ISBN 978-80-254-1750-8.
13. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2006. ISBN 80-864-2958-X.

14. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903-0701-9.
15. NOVOTNÁ, V. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. ISBN 978-80-7263-914-4.
16. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-802-4743-172.
17. SMUTEK, M., KAPPL, M., ed. *Proměny klienta služeb sociální práce: Social work client metamorphoses*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. ISBN 80-704-1716-1.
18. SMUTKOVÁ, L. *Sociální práce s rodinou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007. ISBN 978-80-7041-069-1.
19. STŘELEC, S., MARÁDOVÁ, E., MARHOUNOVÁ, J., ŘEHULKA, E. *Kapitoly z rodinné výchovy: učebnice pro střední školy*. Praha: Fortuna, 1992. ISBN 80-852-9884-8.
20. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech]*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-807-3673-185.
21. ŠRAJER, J., MUSIL, L., ed. *Etické kontexty sociální práce s rodinou*. České Budějovice: Libor Musil v nakl. Albert, 2008. ISBN 978-807-3261-450.
22. VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice: (charakteristika jednotlivých dětských domovů)*. Praha: Aula, 1999. ISBN 80-902-6676-2.
23. *Právní fórum: Jak přispět k ochraně dětí, které vyžadují okamžitou pomoc? (JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.)*. 2012, **7/2012**(7). ISSN 1214-7966.

Odborné časopisy:

1. BAJER, P. 2006. V posouzení životní situace se upřednostňují materiální podmínky před hodnotou rodiny. Rozhovor s H. Ševčíkovou. *Sociální práce/Sociálna práca*, č.1. str. 3-5.

2. NAVRÁTIL, Pavel. Životní situace jako předmět intervence sociálního pracovníka. Sociální práce/ Sociálna práca, Brno: ASVSP, 2003, roč. 2003, č. 2, s. 84-94. ISSN 1213-6204.
3. NAVRÁTIL, P. 2005. Sociálně-právní ochrana dětí postrádá vhodné procedury pro posouzení rodiny. *Sociální práce/Sociálna práca* 2005, č. 2, str. 7-10.

4. NAVRÁTILOVÁ, J. 2011. Proces posouzení životní situace jako zdroj ohrožení dítěte (faktory ovlivňující posouzení ohrožených dětí). *Sociální práce/Sociálna práca* 2011, č. 2, str. 40-55.

5. NAVRÁTIL, P. 2007. Posouzení životní situace: Úvod do problematiky. *Sociální práce/Sociálna práca* 2007, č. 1, str. 72-86.

Legislativa:

1. Ministerstvo práce a sociálních věcí: Legislativa a systém sociálně-právní ochrany.
2. Rodinné právo. *Úplné znění*, roč. 2013, č. 937.
3. Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů.
4. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů.
5. Zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů.

Internetové zdroje:

1. JIRKOVÁ, K. *Metodická informace MPSV* [online]. Praha: MPSV, 2013. [cit. 27.12.2017] Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/16207/Metodika_ZDVOP_zar.pdf.
2. MACKOVÁ, I., Role pedagoga v multidisciplinárním týmu pomáhajících profesionálů Dostupné na: https://clanky.rvp.cz/clanek/c/z/17909/ROLE-PEDAGOGA-V-MULTIDISCIPLINARNIM-TYMU-POMAHAJICICH-PROFESIONALU.html/.
3. Manuál Implementace standardů kvality sociálně-právní ochrany dětí. Pro zařízení vyžadující okamžitou pomoc. [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/19678/manual_ZDVOP_051214.pdf .
4. MAREČKOVÁ, L. 2013. Historie SOS dětských vesniček. [online] [cit. 10.1. 2018]. Dostupné na: http://blog.sos-vesnicky.cz/historie-sos-detskych-vesnicek/.
5. MÜLLEROVÁ, L. Vyhláška [online]. Praha: MPSV, 2012,. Dostupné na: http://www.mpsv.cz/files/clanky/14306/vyhlaska_ZSPOD.pdf.
6. Národní zpráva o rodině **,** Praha: MPSV, 2004. Dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf .
7. Občanský zákoník [online]. Dostupné na: http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obcansky-zakonik/.

8. STANDARDY KVALITY SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ PŘI POSKYTOVÁNÍ SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY ZAŘÍZENÍM PRO DĚTI VYŽADUJÍCÍ OKAMŽITOU POMOC KLOKÁNEK DOLNÍ BENEŠOV. [online]. Dostupné z: http://www.klokanky.cz/www_klok_db/stahuj/standardy_2016.pdf.
9. Sněmovní tisk 995/0, vládní návrh zákona, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR [cit.2017-20-10] . Dostupné z: http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=4&CT=995&CT1=0.
10. *Výhody Klokánků oproti ústavnímu systému* [online]. Praha: FOD . Dostupné na: http://fod.cz/ .

Seznam použitých zkratek

OSPOD – orgán/oddělní sociálně-právní ochrany dětí

SPOD – sociálně-právní ochrana dětí

ZSPOD – zákon o sociálně právní ochraně dětí

IP – individuální plán

IPOD – individuální plán ochrany dítěte

PČR – policie České republiky

ZDVOP – zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc

Seznam příloh

Seznam příloh:

1. Oborná způsobilost zaměstnance ZDVOP
2. Harmonogram SOS Sluníčko

Přílohy

Příloha 1 Odborná způsobilost zaměstnance ZDVOP

- řádně ukončené vysokoškolské studium ve studijních programech v oblasti pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetřovatelství, a v oblasti lékařství zaměřených na všeobecné a dětské lékařství,
- řádně ukončené studium ve vzdělávacích programech uskutečňovaných vyššími odbornými školami v oboru sociální práce, pedagogika, charitní a sociální péče, charitní a sociální činnost, sociálně-právní činnost, dvouoborové studium pedagogika a teologie a ukončené studium pro diplomované zdravotní sestry nebo řádně ukončené maturitní studium v těchto oborech,
- vzdělání v rozsahu, ve kterém se vyžaduje pro získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany podle zvláštního právního předpisu, a praxe v trvání nejméně 1 roku, nebo absolvování akreditovaných vzdělávacích kurzů pro sociální pracovníky podle zákona o sociálních službách v rozsahu nejméně 200 hodin a praxe v oblasti péče o rodinu a dítě v trvání nejméně 2 roky, jde-li o osoby, které ukončily vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělání jiného zaměření než uvedeného v písm. a) a b), nebo dosáhly středního nebo základního vzdělání nebo se účastnily přípravy pro dobrovolníky organizovanou vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra podle zvláštního právního předpisu, je-li tato příprava zaměřena na pomoc při péči o děti, mládež a rodinu v jejich volném čase“. (zákon č. 359/1999 Sb. § 49 a odst. 2)

Zdroj: Zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte, ve znění pozdějších předpisů

Příloha 2 Harmonogram SOS Sluníčko Karlovy Vary

SOS DĚTSKÉ VESNIČKY
ČESKÁ REPUBLIKA

Režim dne SOS Sluníčko II. v Karlových Varech

06:30 - 07:30	budíček	(sobota, neděle 7:30- 9:00)
06:30 – 07:00	ranní hygiena	(sobota, neděle 8:00- 9:00)
07:00 - 07:35	odchod do ZŠ, SŠ	
08:30 – 09:30	činnost dle věku dětí (určují tety)- malé děti, předškoláci	
09:30 – 10:00	svačina	
10:00 – 11:15	činnost- hry, vycházky a příprava oběda	
11:15 – 12:00	polévka	
12:00 – 14:00	polední klid	
14:00 – 14:30	druhé jídlo (školní děti po příchodu ze školy)	
14:30 – 16:30	návrat dětí ze školy, příprava do školy, zájmová činnost	
16:30 – 16:45	svačina	
16:45 – 18:00	činnost dle věku dětí (určují tety) - plánovaná příprava do školy, individuální rozhovory, příprava večeře	
18:00 – 18:30	večeře	
18:30 – 20:00	úklid po večeři i v pokojích, večerní hygiena	
20:00	večerka děti do 8 let	(pátek, sobota 21:00)
21:00	večerka děti do 12 let	(pátek, sobota 22:00)
22:00	večerka děti 13 a více	(pátek, sobota 23:00)

20:00 – 22:00 – večerní činnosti podle zájmu, věku a individuálních potřeb dětí – dohled tety, společné aktivity, individuální rozhovory

Sdružení SOS dětských vesniček
U Prašného mostu 50
119 01 Praha – Hrad
Tel.: +420 233 335 452
E-mail: info@sos-vesnicky.cz
www.sos-vesnicky.cz

Zdroj: Interní dokumentace SOS Sluníčko Karlovy Vary

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá problematikou spolupráce s rodiči dětí, které jsou umístěné do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Cílem práce je představit možnosti spolupráce s rodinou a rizika, která tato spolupráce přináší. K naplnění cíle bude práce doplněna případovými studiemi z konkrétního zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc SOS Sluníčko Karlovy Vary.

Klíčová slova
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, biologická rodina, spolupráce, sanace rodiny, sociálně-právní ochrana dítěte

Abstract

The bachelor thesis deals with the problem of cooperation of the biological parents of children who are placed in facility for children requiring immediate assistance. The goal of my work is to approach this collaboration, its possible forms, possibilities and risks, which the cooperation brings. To fulfill objectives in the bachelor thesis will be used case studies from facility for children requiring immediate assistance SOS Sluníčko Carlsbad.

Keywords

facility for children requiring immediate assistance, biological family, children´s home, cooperation, family redevelopment, socially instituional protection of children